

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

ETICKÝ ROZMER POLITIKY

Diplomová práca

Študijný program: Etická expertíza – etické poradenstvo

Školiace pracovisko: Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky

Školiteľ: doc. PhDr. Peter Korený, PhD.

Nitra 2012

Bc. Monika Kozmérova

Pod'akovanie

Ďakujem môjmu školiteľovi doc. PhDr. Petrovi Korenému, PhD., za pomoc a usmerňovanie pri vypracúvaní tejto práce.

Abstrakt

Bc. KOZMÉROVÁ, Monika: *Etický rozmer politiky*. (Diplomová práca)

Bc. Kozmérová Monika: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta,

Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky. Školiteľ: doc. PhDr. Peter Korený, PhD.

Stupeň odbornej kvalifikácie: magister - Nitra: FF UKF, 2012. 63 s.

V predkladanej diplomovej práci sme sa zamerali na základnú charakteristiku etickej politiky, štátu, subsidiarity a všeobecného dobra a ich aplikáciu v politickom systéme. Téma práce je medziodborová a nezahŕňa len etiku a politológiu, ale aj ďalšie vedné disciplíny, ako sú sociológia, právo a filozofia. Preto sme sa snažili predstaviť a zosumarizovať to najvýznamnejšie z hľadiska súčasnej koncepcie etickej politiky. Zavedenie etiky a etických princípov do politiky je závislé na vyspelosti morálnej zodpovednosti vlády a politikov. U politika by mal byť vyvinutý hodnotovo-mravný systém, mal by myslieť najmä na všeobecné dobro a viesť krajinu k prosperite, nie získavať zo štátnej pokladne financie pre svoje súkromné účely a tým škodiť občanom a voličom. Preto je etické zameranie politiky také dôležité tak pre jednotlivca, ako aj pre celú spoločnosť.

Kľúčové slová: politika a etika, štát, všeobecné dobro, subsidiarita.

Abstract

Bc. KOZMÉROVÁ, Monika: *The ethical dimension of politics*. (Thesis)

Bc. Kozmérová Monika: University of Constantine the Philosopher in Nitra, Faculty of Philosophy, Department of General and Applied Ethics. Supervisor: doc. PhDr. Peter Korený, PhD.

Level of professional qualifications: master - Nitra: FF UKF, 2012. 63 p.

In the given thesis we focused on the basic characteristics of ethical politics, law, subsidiarity and the common good and their application in the political system. The topic of the work is interdisciplinary and includes not only the ethics and politology, but also other disciplines such as sociology, law and philosophy. Therefore we were trying to introduce and summarize the most important in terms of current concepts of ethics policy. The introduction of ethics and ethical principles into politics depends on the forwardness of the moral responsibility of government and politicians. Moral – value system should be developed in politician, he should think particularly about the common good and lead the country to prosperity, not drawing from the treasury funds for his personal purpose and thereby harming the citizens and voters. Because of this is the ethical focus of politics so important for individuals as for the whole society.

Key words: politics and ethics, state, common good, subsidiarity.

Obsah

Úvod.....	8
1. Vymedzenie základných pojmov.....	10
1.1 Vymedzenie pojmu politika.....	10
1.2 Vymedzenie pojmu etika.....	12
1.2.1 Členenie etiky.....	13
1.3 Vymedzenie pojmu politická etika.....	14
2. Štát, štátna moc a jej ciele.....	15
2.1 Definície štátu, teórie vzniku štátu, znaky a prvky štátu.....	15
2.1.1 Definícia štátu Slovenskej republiky.....	17
2.1.2 História a vývin štátu.....	17
2.1.3 Formy a funkcie štátu.....	17
2.2 Moc a jej miesto v štáte.....	19
2.2.1 Vymedzenie pojmu moc.....	19
2.2.2 Subjekty moci.....	20
2.2.3 Zdroje a prostriedky moci.....	21
2.2.4 Druhy moci.....	22
2.2.5 Verejná a štátna moc.....	23
2.2.6 Deľba moci v štáte.....	27
2.3 Policajná moc.....	32
2.3.1 Vzťah polície k štátnej moci.....	33
2.3.2 Problém zneužívania policajnej moci.....	35
2.4 Korupcia ako subsystém zneužívania moci.....	36
3. Vzťah medzi politikou a etikou.....	38
3.1 Súvislosť etiky s politikou.....	38
3.2 Politika a etika a jej význam v spoločnosti.....	41
3.2.1 Princípy, normy a zodpovednosť.....	42
3.2.2 Princíp solidarity, spoločného dobra a subsidiarity.....	45
3.2.3 Otázka všeobecného dobra.....	46
3.3 Etika presvedčenia a etika zodpovednosti v politike.....	48
3.4 Etické kódexy.....	50
3.4.1 Medzinárodné organizácie a etika.....	52
3.4.2 Vymedzenie etického kódexu.....	54

3.4.3 Funkcie etického kódexu.....	55
3.4.4 Prínos etických kódexov.....	55
3.4.5 Kritika etických kódexov.....	56
3.4.6 Etický kódex politika.....	56

Záver

Zoznam použitej literatúry

Úvod

Vzťah politiky a morálky je témou a neustále pretrvávajúcím problémom ľudstva. V súčasnej dobe je veľmi ťažké dokázať, že sa v politike ešte stále zachováva etický princíp. Téma tejto diplomovej práce znie „Etický rozmer politiky“. V samotnej diplomovej práci sa budeme venovať najmä otázke, či dnešná politika ešte stále slúži všeobecnému dobru, alebo či sa z nej stal iba nástroj na manipuláciu a okrádanie štátu, či ľudí.

Diplomová práca pozostáva z troch hlavných kapitol, ktoré sa ďalej členia na podkapitoly.

V prvej kapitole sa budeme snažiť objasniť základné pojmy z teórie politiky a etiky, s ktorými budeme pracovať v ďalšom texte a ktoré sú dôležité pre samotnú tému politickej etiky.

V druhej kapitole načrtujeme rôzne definície politických termínov, ako sú štát, štátna moc a iné pojmy, s ktorými je potrebné sa oboznámiť pre presnejšie pochopenie problematiky vzhľadom k tomu, že postupom času a neustálym politickým vývojom tieto termíny a definície menia svoj zmysel, ako aj formy, preto sa budeme snažiť použiť čo najaktuálnejšie zdroje informácií. Zároveň v stručnosti popíšeme vývoj štátu a politických strán a ich následné delenie, ktoré je platné v súčasnom období.

Vzhľadom k skutočnosti, že politika je nevyhnutne spojená s mocou, pretože bez nej by nebola schopná existencie, sa v druhej podkapitole tejto časti práce budeme venovať základným kategóriám štátnej moci so záberom na súčasný stav. Chceme poukázať najmä na skutočnosť, že definícií a rôznych charakteristík pojmu moc je veľmi veľa a tieto sú rôzne chápané. Tiež chceme poukázať na niektoré zdroje moci, prostriedky, subjekty, druhy a jej delbu v štáte. V závere tejto časti práce sa pokúsime vymedziť a zaradiť policajnú moc do systému štátnej moci, pričom sa budeme zaoberať vzťahom polície k štátnej moci a pretože si myslíme, že v našej spoločnosti neustále pretrváva problém zneužívania moci ako takej, budeme sa v stručnosti venovať aj tejto problematike predovšetkým z trestného hľadiska.

V tretej a zároveň aj poslednej kapitole budeme hľadať súvislosť medzi politikou a etikou a budeme sa snažiť objasniť význam etiky v oblasti politiky. V tejto súvislosti sa vo väčšej miere oprieme o dielo Politická etika, ktorej autorom je B. Sutor, a to hlavne kvôli skutočnosti, že on ako jeden z mála pripisuje význam etike v politickom fungovaní štátu a predkladá nám dosiahnuteľné a nevyhnutné spôsoby aplikácie etiky v politike, ak chce daná forma vlády uspokojiť občanov a voličov a tým si udržať svoje postavenie v štáte, bez strachu

z hrozby revolúcie, či iných foriem občianskeho odporu. V závere tejto časti práce budeme analyzovať súčasný etický kódex a jeho dodržiavanie v štátnej a vo verejnej správe v Slovenskej republike.

Cieľom tejto diplomovej práce je objasniť a hlavne pripomenúť najdôležitejšiu úlohu politiky, a to myslieť v prvom rade na občana a na dosiahnutie všeobecného dobra, nie na egoistické potreby jednotlivých politikov, pretože politika bola vytvorená za etickým cieľom a mala by mať a vždy bude musieť mať na zreteli, že stojí na etickom základe.

V diplomovej práci budeme používať popisnú metódu, pri ktorej sa budeme snažiť postupovať od všeobecných poznatkov ku konkrétnym. Vedľa tejto metódy budeme uplatňovať i porovnávaciu metódu, pričom sa budeme opierať o fakty vychádzajúce z odbornej literatúry a aktuálnych zdrojov. Na záver by sme chceli ešte poznamenať, že v práci budeme argumentovať vecne.

1. Vymedzenie základných pojmov

1.1 Vymedzenie pojmu politika

Pojem politika pochádza z gréckeho slova „polis“, čo znamená obec, mestský štát. V tom čase bolo Grécko rozdelené na množstvo malých samostatných štátov a každý z nich mal svoj vlastný systém vládnutia. V tomto svetle tak môžeme politiku chápať ako záležitosť polis.

Modernú definíciu politiky môžeme teda chápať ako: „politika je to, čo sa týka štátu“ (Heywood, 2004, s. 25). Študovať politiku znamená študovať vládnutie (Heywood, 2004, s. 27).

Ako základ vedeckého vymedzenia obsahu politológie má historický charakter, je zhrnutím a vyjadrením poznatkov postupne dosahovaných od antiky do súčasnosti. Takmer v každej etape vývoja bol tento pojem v konfrontácii s novo dosadenými poznatkami o politickom živote spoločnosti znovu korigovaný, doplňovaný a menený. Ide o neustály poznávací proces a jeho reflexiu v ľudskom myslení a chovaní, podmienený zákonmi spoločenského vývoja a dialektikou každodennej praxe, ktorého cieľom je dosiahnutie pravdy o politike a o všetkom, čo s ňou súvisí (Adamová, Křížikovský, 1997, s. 9).

Podľa A. Heywooda „je politika činnosť, prostredníctvom ktorej ľudia tvoria, chránia a menia všeobecné pravidlá, ktorými sa spravujú vo svojom živote“ (Heywood, 2004, s. 24). A. Heywood vo svojom diele Politologie vytvoril konštrukciu prvkov, ktoré tvoria politiku. Tvrdí, že politika je zložená zo štyroch komponentov, a to politiky ako umenia vládnuť, politiky ako veci verejnej, politiky ako kompromis a konsenzus, a politiky ako moci a rozdeľovania zdrojov (Heywood, 2004, s. 24).

Pojem politiky ako umenia vládnuť sa spája s prehlásením kancelára Bismarcka, že „politika nie je veda, ale umenie“. Pravdepodobne mal na mysli umenie vládnuť, a to spôsob, akým sa riadi spoločnosť a vykonávajú spoločné rozhodnutia. Politika však nemôže byť rozhodovaním vecným, rozhodovaním vo veci samej. Súdy majú možnosť posúdiť, čo je zákonné a čo nie, avšak neprislúcha im zákony hodnotiť a už vôbec nie tvoriť. Politika si musí zachovať istý pátos univerzality a užitočnosti. Je to boj názorov, presviedčanie a zápas o získanie väčšiny. O zásade užitočnosti politiky pojednával už Jeremy Bentham. Svoje učenie zhrnul do pár viet. „Príroda vydala ľudstvo vláde dvom suverénnym pánom – bolesti a pôžitku. Len oni ukazujú, čo máme robiť a určujú, čo budeme robiť. Pri ich tróne nájdeme na

jednej strane meradlo toho, čo je správne a čo zlé a na strane druhej reťaz príčin a účinkov. Ovládajú nás vo všetkom, čo robíme, čo hovoríme, čo myslíme. Každé úsilie, ktoré podnikáme, aby sme sa vymanili z tohto područia, poslúži len k tomu, že sa toto panstvo potvrdí a upevní. Človek si môže predsavzať, že sa zriekne ich impéria, ale v skutočnosti mu zostane podriadený po celý čas. Princíp užitočnosti uznáva toto poddanstvo a považuje ho za základ systému, ktorého cieľom je vytýčiť pôdorys radosti cestou rozumu a zákona. Systémy, ktoré sa toto panstvo pokúšajú spochybníť, sa venujú šramotu namiesto zmyslu, rozmaru namiesto rozumu a temnote namiesto svetla“ (citované podľa Shapiro, 2003, s. 21).

Podobu politiky ako veci verejnej prezentoval už Aristoteles vo svojom diele Politika, v ktorom pokladá človeka za bytosť, ktorá prirodzene žije v politickom spoločenstve a charakterizuje ho ako „zoon politikon,, – politický živočích, ktorý je ako taký schopný prežiť dobrý život len v spoločnosti s inými živými bytosťami (Aristoteles, 1988, s. 21 - 22).

Z Weberovho pohľadu „je politika etickou činnosťou, v ktorej ide o vytvorenie spravodlivej spoločnosti. Politiku môžeme brať teda ako sociálnu činnosť, ktorá sa svojím zmyslom, mieneným jedným alebo viacerými konajúcimi vzťahuje k správaniu sa iných a na tomto základe sa vo svojom priebehu orientuje“ (Weber, 1998, s. 136), je politika ako vec verejná jedným zo základných nástrojov demokracie.

Pojem politiky ako kompromis a konsenzus sa ani tak netýka sféry, v ktorej sa politika vykonáva. Zameriava sa skôr na spôsob jej vykonávania. Politiku berie ako spôsob, ktorým sa riešia problémy. V tomto duchu zafinoval politiku Bernard Crick. Podľa neho politikou je činnosť, ktorej prostredníctvom sa zosúladujú rôzne záujmy v rámci určitej jednotky, v ktorej sa vládne, a to tak, že sa im poskytne podiel na moci úmerný ich významu pre blaho a samo prežitie spoločnosti ako celku (citované podľa Heywood, 2004, s. 29). Politika je teda vyššia forma správania, ktorej sú schopní iba ľudia. Táto disciplína sa zaoberá udávaním smeru. Je to činnosť zameraná na získavanie informácií, z ktorých potom abstrahuje dôležité poznatky a na ich základe robí rozhodnutia.

Pohľad na politiku ako moc a rozdeľovanie zdrojov načrtoval Harold Casswel už v názve svojej knihy: Politika, Kto, čo, kedy a ako dostane. Z tohto názvu možno usúdiť, že politika je schopnosť dosiahnuť cieľ za akúkoľvek cenu a akýmkoľvek prostriedkami. Politika je nevyhnutne spojená s mocou, pretože bez nej by nebola schopná existencie. Keďže zmysel existencie verejnej moci je v uskutočňovaní spoločného dobra všetkých, z toho vyplýva, že táto má rešpektovať jeho podstatné podmienky, dávajúc ich do súladu s konkrétnymi súčasnými osobnosťami (citované podľa Heywood, 2004, s. 29). Ľudské konanie je vždy konkrétne, teda zamerané na určitý cieľ. Faktory, ktoré konanie podmieňujú, vyvolávajú a

ovplyvňujú, sú premenlivé a málokedy sa presne opakujú. Minimálne jeden je vždy iný (čas). Spory, ktoré z konania ľudí vznikajú, súvisia hlavne s tým, že ľudia veci rozlične chápú a hodnotia. „Politické otázky sú teda otázkami ľudskými; sú otázkami, ktoré sa týkajú našej osobnej existencie v rámci spolunažívania“ (Sutor, 1999, s. 51).

Podľa najnovších prístupov rozlišujeme tri základné dimenzie pojmu politika, ktorými sú inštitucionálna dimenzia, verejné konanie a politický proces.

Inštitucionálnou dimenziou (v angličtine ide o výraz „polity“) chápeme politický poriadok daný ústavou a tradíciami, ktorého najdôležitejšími inštitúciami sú vlády, parlamenty, súdy, administratíva, atď. Okrem týchto hlavných inštitúcií sem patria aj voľby, strany a politické zväzy. Verejné konanie (anglicky „policy“) znamená, že politickí aktéri sa spravidla usilujú svoje predstavy a ciele spoločensky uskutočniť. Obsahová dimenzia politiky ukazuje na ciele, úlohy a konkrétne oblasti politiky, ktoré sú určované predovšetkým záujmom konajúcich subjektov. Základným rámcom politického procesu (anglicky „politics“) je konanie aktérov, ich orientácie, záujmy, vzory konania, vplyv procesuálnej formy, ale aj socio-ekonomické podmienky. Pod politickými aktérmi chápeme indivíduá, skupiny a organizácie, ktoré sa zúčastňujú politického procesu. Všetky tieto tri dimenzie vytvárajú to, čo môžeme charakterizovať ako politiku.

1.2 Vymedzenie pojmu etika

Všeobecne vzaté pojem etika je náuka o morálke a mravnosti. Úlohou morálky je určovať mieru určitých rysov správania, vymedziť, ktoré druhy správania, prípadne stupne konkrétneho správania sú alebo nie sú prijateľné. Etika je preto v úzkej spojitosti s morálkou. Z ich vzťahu vyplýva, že etika je formou morálky a morálka je obsahom etiky. Práve ich úzke spojenie vytvára pravidlá správania sa. To, ako sa správame, ovplyvňuje mnoho faktorov, medzi ktoré radíme najmä naše skúsenosti, výchovu, vedomosti, príklady iných ľudí, či médiá. Tieto a mnohé ďalšie elementy stanovujú reálny stav etiky v spoločnosti, pretože ak vplývajú na jednotlivca, vplývajú na celú spoločnosť, ktorá je z jednotlivcov vytvorená.

Babbit označil etiku za mravnú vôľu. „Mravná vôľa nie je nejakou vonkajšou mechanickou záležitosťou ako brzda. Človek, ktorý zveruje svoje nutkavé túžby pod kontrolu tejto mravnej vôli, postupuje od toho, čo je v ňom okrajové k tomu, čo je ústredné, čo je v skutku v samotnom centre“ (Babbit, 2003, s. 179).

1.2.1 Členenie etiky

Etiku možno všeobecne rozčleniť na deskriptívnu etiku alebo tiež morálku, ktorá popisuje súčasný stav situácie, bez toho, že by chcela situáciu hodnotiť ako dobrú alebo zlú, správnu, či nesprávnu. Cieľom deskriptívnej etiky je dopátrať sa stavu, ktorý je. Predstavuje prvý stupeň vedeckého poznania. Na normatívnu etiku, ktorá stanovuje, ako má človek jednať, týka sa toho, čo by malo byť, aj keď rešpektuje to, čo je. Cieľom normatívnej etiky je stanoviť závery a dopátrať sa stavu, ktorý by mal byť a metaetiku, ktorá je najvyššou úrovňou filozofickej abstrakcie o kritickom preskúmaní systému a jeho vnútorných podmienok. Zaoberá sa rozborom etických pojmov, skúma jazyk etiky, napr. aký je význam slov: dobrý, hodnotný, správny, atď.

Ďalšími kategóriami, ktoré by mali mať v systéme etiky miesto sú česť, dôstojnosť, svedomie a zodpovednosť. Všetky tieto pojmy spolu úzko súvisia. Česť predstavuje spôsob a kvalitu plnenia morálnych záväzkov a požiadaviek. Dôstojnosť odráža osobnosť človeka, vzťah k sebe a vzťah spoločnosti k nemu. Svedomie tak vystupuje v podobe samo hodnotiaceho citu. Je to určitá forma hodnotenia seba samého sebou samým. A toto sebahodnotenie vykonávame na základe vlastnej morálky. Svedomie úzko súvisí aj so zodpovednosťou, pretože od neho závisí naše rozhodovanie, za ktoré sme potom ochotní niesť zodpovednosť. To, čo nám káže svedomie, budeme nasledovať. Je to akýsi najvyšší zákon zakódovaný v nás samých. Aj kresťanské učenie hovorí, že svedomie je hlas Boží v každom z nás. Ideálny stav je, ak sa teda tento náš vnútorný zákon zhoduje s vonkajšími zákonmi celého spoločenstva.

Touto myšlienkou sa zaoberá aj B. Sutor, podľa ktorého „človek má v srdci od Boha vpísaný zákon a práve v poslušnosti tomuto zákonu sa prejavuje jeho dôstojnosť. Podľa neho bude aj súdený. Svedomie je najtajnejším jadrom človeka, svätyňou, kde zostáva sám s Bohom, ktorého hlas sa mu vnútri ozýva. Pomocou svedomia sa podivným spôsobom poznáva ten zákon, ktorý sa splňa láskou k Bohu a blížnemu“ (Sutor, 1999, s. 85).

Ak chceme hodnotiť svedomie v politike, musíme sa zamerať na vzťah medzi svedomím a zákonmi štátu, medzi svedomím a nevyhnutným politickým kompromisom.

Elementárnym cieľom etiky ako vednej disciplíny je skúmanie povahy, príčin, dôsledkov a podôb morálky. Normatívny charakter etika nadobúda v definovaní skutočného optimálneho a primeraného správania. Snaží sa ukázať cestu k nájdeniu ideálneho správania bez toho, aby dávala konkrétne a dopredu vypracované návody.

1.4 Vymedzenie pojmu politická etika

Všeobecne vzaté politická etika sa zaoberá vzťahom medzi politikou a morálkou. Ako prieniková disciplína medzi politikou a etikou sa v prvom rade zaoberá predpokladmi dobrých zákonov a inštitúcií a v druhom rade na morálne kvality občanov a politikov, ktoré sú nevyhnutné pre dobrý chod inštitúcií. B. Sutor politickú etiku poníma ako „metodické pojednanie o vzťahu politiky a morálky a uvažovanie o princípoch a normách politického poriadku a správania“ (Sutor, 1996, s. 9) s ohľadom na nebezpečenstvá výkonu politiky. Politika nerieši len odborné otázky, ale naopak, rozhoduje o aplikovaní toho ktorého odborného riešenia na konkrétnu situáciu v konkrétnom čase. Politická etika musí v tomto procese odpovedať na „otázky týkajúce sa pozitívnych cieľov, dovolených prostriedkov a žiaducich spôsobov ľudského správania v politike“ (Sutor, 1996, s. 11), nemožno však od nej žiadať, aby poskytovala politikom hotové riešenia.

Ako uvádza B. Sutor, „politická etika je teda etikou inštitúcií a etikou cnosti, rozhodujúci význam pre ňu však má etika inštitúcií“ (Sutor, 1996, s. 46).

2. Štát, štátna moc a jej ciele

2.1 Definície štátu, teórie vzniku štátu, znaky a prvky štátu

Pôvod slova štát je z latinského „status“, čiže stav, ústava, poriadok. V dnešnom ponímaní sa začalo používať až v období severoitalských republík, pričom všeobecne sa chápe ako určitá krajina, či územie.

V súčasnej politickej a právnickej literatúre existujú rôzne možné prístupy k vymedzeniu pojmu štát, z ktorých sa postupne vyšpecifikovali dva základné prístupy a to sociologický a právny.

Zo sociologického hľadiska sa štát chápe ako produkt spoločnosti organizovanej na určitom území a zároveň jeden z jej sociálnych systémov.

Štát „je charakterizovaný ako hierarchicky usporiadaný suverénny mocensko-riadiaci systém spoločnosti (súčasne aj jej podsystem), ktorý má riešiť konflikty medzi spoločenskými skupinami i medzi jednotlivcami. Pozostáva z ľudí - úradníkov a inštitúcií - orgánov, ktoré prostredníctvom práva či politických príkazov riadia spoločnosť na určitom území“ (Ottová, 2005, s. 73).

Štát je teda v sociologickom ponímaní súčasťou spoločnosti, jednou z jej organizačných štruktúr, a jednou z jej verejnoprávných korporácií.

Z právneho hľadiska možno v súčasnom období pojem štát definovať ako právom inštitucionalizovanú formu organizácie spoločenského života, ktorá má na určitom území najvyššiu, suverénnu moc nad štátnym územím i obyvateľstvom, ktorá riadi spoločnosť na určitom území prostredníctvom práva či politických príkazov.

Štát je právna inštitúcia, verejno-právna korporácia, ktorej inštitúcie, ich usporiadanie, funkcie, vzájomné vzťahy, vzťahy k obyvateľstvu a ich práva a povinnosti ustanovuje právo – vnútroštátne i medzinárodné. Štát vzniká na základe spoločenskej zmluvy, ktorá je právnym dokumentom (ústava, zákony, právny systém štátu). Spoločenská zmluva sa v demokracii obnovuje pravidelnými voľbami. V právnom štáte vládnu zákony, nie ľudia.

Štáty sú suverénne útvary so záväznou (aj keď zrejme klesajúcou) samostatnosťou a dlhodobým dejinným trvaním zostávajú prvými a najdôležitejšími sociálnymi jednotkami svetovej spoločnosti. V rámci štátov pôsobia početné subsystemy, ktoré rozdeľujú štátnu spoločnosť. Miestne organizácie (provincie, regióny atď.), záujmové zväzy (odborníci, cechy

a iné) a politické strany vytvárajú podľa neho pestré pletivo, ktoré je taktiež rovnako dôležité a dá sa vo svojich konkrétnych formách meniť nanajvýš veľmi pomaly (Furger, 2003, s. 23).

Štát je predovšetkým spoločenstvo občanov žijúce z trvalého procesu utvárania spoločenstiev (integrácia). Štátom teda myslíme politický zväzok spoločnosti alebo naopak, spoločnosť vo forme politického zväzku. Ten je oprávnený záväzne spravovať spoločnosť. Z tohto dôvodu má úradnú moc (potestas) a na presadzovanie a zabezpečovanie tohto poriadku je vybavený donucovacou (vis coactiva) mocou (Sutor, 1999, s. 18).

Teórie vzniku štátu sú dve, staršie a novšie. Medzi staršie teórie zaraďujeme teologickú teóriu, ktorá vznikla v teokratických monarchiách staroveku a podľa tejto teórie štát vznikol a existuje ako prejav božej vôle a preto v sebe odráža jeho dokonalosť, patriarchálnu teóriu, ktorej korene siahajú do antického Grécka a Ríma a opiera sa o teóriu, že štát spolu s právom vznikol z rozrastajúcej sa rodiny, v ktorej štátna moc a právomoc monarchu zodpovedá moci otca nad deťmi, a patrimonálnu teóriu, ktorá vychádza z toho, že štátna a právna moc vznikla z vlastníckeho práva k pôde. Medzi novšie teórie zaraďujeme teóriu násillia, ktorá vysvetľuje štát jednostranne, len ako produkt uplatnenia sily, teda štát bol vždy výsledkom násillia jedného kmeňa nad druhým. Toto násillie sa prejavilo podmanením a zotročením slabšieho, už usadeného obyvateľstva silnejším kmeňom. Štát teda znamená organizáciu nadvlády menšiny nad väčšinou, ďalej teóriu zmluvy, podľa ktorej je štát výsledkom zmluvy medzi ľuďmi, inštitúciou pretvárajúcou neorganizovanú masu (multitudo) v jednotný ľud (populus). Pomocou spoločenskej zmluvy vraj ľudia prešli od prirodzeného stavu, v ktorom žili izolovane, k občianskemu stavu, teda k spoločnosti a štátu. Týmto uvedomelým činom sa vzdali svojich prirodzených slobôd a preniesli ich na predstaviteľov štátnej suverenity. Takto dobrovoľne založený štát mal zaistiť svojim členom bezpečnosť, istotu a vlastníctvo, a teóriu prirodzeného práva, ktorá bola významnou súčasťou politického myslenia nastupujúcej buržoázie. Jej hlásateľmi boli významní filozofi a právnici, ako Hugo Grotius (Holandsko 1583 – 1645), Thomas Hobbes (Anglicko 1588 – 1679), John Locke (Anglicko 1632 – 1704), Jean Jacques Rousseau (Francúzsko 1712 – 1778) a A. N. Radiščev (Rusko 1749 – 1802) (Adamová, Křížikovský, 1997, s. 218 - 219).

Medzi základné znaky štátu sa zaraďuje najvyššia suverénna moc nad štátnym územím a obyvateľstvom a personálny (obyvateľstvo, občania štátu, štátni funkcionári, úradníci), vecný (teritórium štátu, nerastné bohatstvo, vodné toky, hnutel'né/nehnutel'né veci) a organizačno-normatívny substrát (právny systém štátu).

Základnými a nevyhnutnými prvkami štátu sú obyvateľstvo, územie, štátna moc a suverenita.

2.1.1 Definícia štátu Slovenskej republiky

Slovenská republika je parlamentná republika a unitárny štát. Jednokomorový slovenský parlament so 150 poslancami volenými na 4 roky v priamych pluralitných voľbách na základe pomerového systému sa nazýva Národná rada Slovenskej republiky. Hlavou štátu je prezident, ktorý je taktiež volený v priamych voľbách. Slovenská vláda sa oficiálne nazýva vláda Slovenskej republiky.

„Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo. Slovenská republika uznáva a dodržiava všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná, a svoje ďalšie medzinárodné záväzky“ (Ústava SR, 1.hlava, čl.1).

2.1.2 História a vývin štátu

Pojem štátu prešiel vo svojom vývoji rozličnými etapami. U starovekých Grékov nachádzame pojem „polis“, ktorým označovali mestský štát, t.j. suverénnu teritoriálnu organizáciu s vlastným zriadením a zákonodarstvom. V rímskej terminológii bol štát chápaný aj ako jednota všetkých obyvateľov - „res publica“. Keď sa teritórium, podliehajúce Rímu, stalo väčším, začal sa rímsky štát označovať termínom „impérium“. V stredoveku prišlo k zmene a rozhodujúcim sa stal teritoriálny činiteľ. Štát sa začal ponímať ako krajina. Prvý novoveký výraz na označenie rôznych štátnych útvarov „stato“ sa objavuje v 15. storočí v Taliansku. Tento termín sa dal použiť na každý existujúci štát, bez ohľadu na jeho veľkosť, či charakter štátneho zriadenia.

2.1.3 Formy a funkcie štátu

Štruktúrna analýza štátov sa zaoberá rôznymi formami štátov, t. j. spôsobmi organizácie a fungovania štátnej moci, ktorými sú najmä z hľadiska formy vlády, respektíve

podľa podielu občanov na štátnej moci - demokratický štát (priama a nepriama demokracia) a nedemokratický štát. Podľa zloženia najvyšších štátnych orgánov sú to monarchia, republika a špeciálne formy (fašizmus, diktatúra). Podľa vzťahu medzi najvyššími štátnymi orgánmi sú to parlamentná monarchia, parlamentná republika, prezidentská republika, kancelárska republika a iné. Z hľadiska vzťahu medzi ústrednými orgánmi a orgánmi prípadných územných častí sú to unitárny štát vs. federatívny štát a centralizovaný štát vs. decentralizovaný štát. A z hľadiska štátneho režimu sú to totalizmus a netotalizmus. Štát predstavuje systém orgánov a inštitúcií, medzi ktorými existujú presne definované funkcionálne vzťahy. Takto určené vzťahy má štát k iným štátom i k spoločnosti, ktorú riadi.

Funkcie štátu sa členia na vnútorné a vonkajšie. Vnútorné funkcie štátu sú zamerané na vytváranie, legislatívne zabezpečenie a presadzovanie politických podmienok pre autoreprodukciu, na prispôsobovanie a zdokonaľovanie ekonomického systému danej spoločnosti (hlavne rozvoj priemyslu, poľnohospodárstva, dopravy, systému obehu informácií, bankovníctva a ostatných mechanizmov trhového hospodárstva), na vytváranie politických a právnych podmienok pre spoločensky nevyhnutné zabezpečenie potrieb a istôt občanov, na vytváranie politických a právnych podmienok pre rozvoj školstva, kultúry a umenia v smere zodpovedajúcom národným tradíciám a všeludským hodnotám, na vytváranie politických a právnych podmienok rozvoja sústavy zdravotníctva a telesnej výchovy, na vytváranie politických, právnych a organizačných podmienok pre účinné pôsobenie orgánov vnútornej bezpečnosti a armády, politické, legislatívne a personálne zabezpečenie nezávislej činnosti súdov, prokuratúry a arbitráže, na zabezpečenie možnosti plného využívania občianskych slobôd a práv v súlade s obsahom ústavy a medzinárodných dohôd a na vytváranie politických a právnych podmienok tvorby a ochrany zdravého životného prostredia. Vonkajšie funkcie štátu, ktoré závisia od vnútorných funkcií štátu spočívajú v tom, že štát zabezpečuje a právne reguluje styky medzi spoločnosťou podliehajúcou jeho právomoci a ostatnými spoločnosťami a sú zamerané na politické, právne, organizačné a personálne zabezpečenie ochrany štátu a presadzovanie jeho záujmov v zahraničí, na zabezpečenie obrany spoločnosti pred napadnutím zvonka, na vytváranie podmienok pre rozvíjanie hospodárskych, politických a kultúrnych vzťahov s ostatnými spoločnosťami, tiež na vytváranie podmienok pre mierové súžitie a rozvíjanie integračných procesov v rámci Európy i celosvetového spoločenstva (Adamová, Křížikovský, 1997, s. 246 - 247).

2.2 Moc a jej miesto v štáte

2.2.1 Vymedzenie pojmu moc

Aby sme správne pochopili pojem štátna moc, musíme vychádzať zo všeobecného pojmu moc, ktorá v priebehu nášho života zohráva významnú úlohu.

Každý jednotlivec sa dostáva do styku s týmto fenoménom veľmi často a niekedy si to ani neuvedomuje. Je často subjektom moci (napríklad ako sudca, policajt, otec, matka a podobne), ale aj jej objektom (adresátom).

Odpoveď na otázku čo je moc, nie je taká jednoduchá, ako sa zdá, pretože existuje množstvo definícií moci. Pri jej štúdiu sme sa stretli s mnohými problémami, ktoré vyplývajú z jej širokého pôsobenia v spoločnosti, z rôznych názorov a chápaní tohto fenoménu, z jej historických súvislostí, ako aj z množstva jej druhov, subjektov, prameňov, nástrojov a podobne.

Ako je známe, pojem moc sa používa v rôznych oblastiach života. Hovoríme o nej vo filozofii, politológii, sociológii, v práve, nezriedka používame také výrazy ako: otcovská moc, moc slova, prírody, verejnej mienky a podobne. Táto kategória sa v dôsledku častého používania v rôznych oblastiach ľudskej činnosti javí ako neobyčajne široká.

Vo všeobecnosti možno povedať, že moc je spoločenský fenomén, ktorý sprevádza ľudstvo od jeho vzniku a výraznejšie sa začína prejavovať od prvých pokusov organizovať a riadiť život ľudí. A tu narážame na prvý problém, na ktorý majú rôzny názor aj významní vedci zaoberajúci sa týmto pojmom. Ide o chápanie moci ako spoločenského fenoménu, čiže niečoho, čo môže existovať len medzi ľuďmi. Tu však vzniká otázka, či existuje moc aj medzi človekom a okolitou prírodou, či existuje mocenské pôsobenie človeka voči nej a naopak. Veď hovoríme aj o mocenskom vplyve ľudí na zvieratá, na neživé predmety a podobne. Názory na túto problematiku nie sú jednotné ani v odborných kruhoch. Na jednej strane sa stretávame s kladnými odpoveďami na túto otázku, na druhej so zápornými.

E. Ottová považuje existenciu moci v spoločnosti za nevyhnutnú, pretože je „podmienená vecnou dilemou človeka: na jednej strane je jeho odveká túžba po slobode, jeho schopnosť konať na základe vlastnej vôle, schopnosť formulovať alternatívy svojho konania, na druhej strane je nutnosť existovať, reprodukovať sa len v rámci spoločnosti a tým nutnosť prispôbiť či podriaďiť sa skupine, pretože len tak je človek schopný prežiť. Každá skupina má určitú vnútornú organizačnú štruktúru, ktorá určuje, ktoré jej štrukturálne časti majú schopnosť určovať správanie iných - majú moc. Práve moc je tým spojovníkom medzi

jednotlivcom a skupinou, či spoločnosťou. Na jednej strane moc obmedzuje slobodu jednotlivca za účelom reprodukcie spoločenskej skupiny, na druhej strane však moc slobodu ochraňuje, zabezpečuje. Moc má teda akoby dve tváre: utláča, ale súčasne integruje. (Ottová, 2005, s. 76).

2.2.2 Subjekty moci

Moc sama o sebe nie je dobrá ani zlá. Posudzovať ju môžeme len vtedy, ak sa nejakým spôsobom prejaví. Prejaviť sa môže len prostredníctvom toho, kto ju používa. Hovoríme o subjekte moci, ktorým je jednotlivec alebo skupina schopná meniť správanie iných jednotlivcov alebo skupín. Subjektom môže byť len jednotlivec, skupina alebo organizácia. Je potrebné povedať, že určitú moc má každý. Táto je však medzi jednotlivé subjekty rozdelená nerovnomerne. Na základe tohoto môžeme konštatovať, že subjektov moci je mnoho a nie je možné ich všetkých vymenovať.

Podrobnejšie túto problematiku rozpracováva N. M. Kejzerov vo svojom diele *Moc a autorita*, kde uvádza, že pre vzťahy moci nestačí, aby vôľa a vedomie boli prítomné len u jednej strany tohto vzťahu. Moc, podľa neho predpokladá, že príkaz, daný adresátovi, bude uvedomelo smerovať k určitému cieľu, rovnako tak predpokladá, že vedomie a vôľa budú i na strane adresáta. Zaujímavý je tu aj názor M. Duvergera, ktorý konštatuje, že v každej sociálnej skupine existujú tí, ktorí prikazujú a vedú a tí, ktorí sa podriaďujú, majú povinnosti a plnia príkazy (N.M. Kejzerov, 1975, s. 58).

V tejto súvislosti teda môžeme povedať, že moc ako schopnosť sama o sebe nemá význam bez svojho prejavu, na ktorý potrebuje vôľu. Táto dodáva moci smer pôsobenia, bez nej moc ostáva len nevyužitou schopnosťou. E. Bárány charakterizoval vôľu vo svojom diele *O moci* takto: „Vôľa je kategória ľudského vedomia, je to uvedomelý vzťah subjektu k objektu vôle, ktorého obsahom je zameranie sa na zmenu alebo zachovávanie objektu vzťahu“ (Bárány, 1993, s. 37).

„Jedným z najvýznamnejších subjektov moci je štát. Štát má medzi subjektami moci osobitné postavenie, pretože disponuje monopolom legitímneho násilia, ktoré je zabudované v stratégii moci. Hoci v modernej spoločnosti tento prvok moci akoby zmizol z očí verejnosti a presunul sa do väzenských ciel, liečební a občasných zásahov policajných jednotiek, štát sa musí opierať aj o donútenie“ (Krsková, Janošíková, Vaculíková, 1998, s. 7).

2.2.3 Zdroje a prostriedky moci

Ak hovoríme o moci a jej subjektoch, nutne narazíme na otázku, prečo je sociálny subjekt schopný meniť správanie sa iných sociálnych subjektov, odkiaľ pochádza táto jeho schopnosť a aké nástroje používa pre jej uplatnenie. Odpoveď na túto otázku sa dá nájsť, ak pochopíme podstatu zdrojov a prostriedkov moci.

Podstatu zdrojov a prostriedkov moci popisuje E. Bárány v tom zmysle, že „zdrojom moci je všetko, umožňujúce sociálnemu subjektu meniť správanie iného sociálneho subjektu. Prostriedkom moci je všetko, pomocou čoho sociálny subjekt môže meniť správanie iného sociálneho subjektu“ (Bárány, 1993, s. 29). Teda môžeme povedať, že zdrojom moci je všetko, z čoho táto vyviera a jej prostriedkom sú nástroje potrebné na jej získanie, upevnenie, udržanie. Zvláštnosťou moci v tomto smere je to, že jej zdroje sú zároveň aj jej prostriedkami. Zdrojom, respektíve prostriedkom moci je veľmi veľa, v podstate je to všetko, čím môže sociálny subjekt pôsobiť na iný sociálny subjekt. Typickým zdrojom, respektíve prostriedkom moci sú peniaze. Tieto slúžia aj ako jej prameň, aj ako prostriedok, pomocou ktorého možno pôsobiť na sociálne subjekty. Násilie je tiež jedným zo zdrojov/prostriedkov moci a hoci má primitívny charakter, je veľmi účinný. Medzi zdrojmi/prostriedkami moci má zvláštne postavenie organizácia, ktorá je aj subjektom moci. V súčasnosti vystupujú do popredia nové pramene a nástroje moci napríklad informácie, výpočtová technika, médiá. V tejto súvislosti je zaujímavý aj vzťah moci a práva. Právom je to, čo za právo uzná štát. Moc bez práva existuje, no právo bez moci nie, pretože potrebuje uznanie a garanciu štátu. Štát podporuje právo svojou mocou. Za právom stojí predovšetkým hrozba štátneho násillia. Právo je spojené so štátom hlavne preto, lebo ten ho dokáže podporiť hrozbou a v prípade potreby aj aplikáciou násillia. Štát svojou mocou zaručuje, respektíve by mal zaručovať, aby moc bola na strane práva. Základom mocenskej garancie práva je absolútna prevaha štátneho násillia, ktoré patrí k najprimitívnejším prameňom a nástrojom moci. Právo je aj obmedzovateľom moci, obmedzuje ju svojou normativitou, tým, že hovorí čo treba, čo sa smie a čo nie. Zároveň určuje základy používania vlastnej moci (Bárány, 1996, s. 35 - 43). Tu je potrebné podotknúť, že štát ako subjekt moci má len obmedzené zdroje a prostriedky moci, čo závisí od zmeny ich významu. V súčasnosti rastie dôležitosť poznania vedy a výskumu, vzdelania, informácií. Túto skutočnosť výstižne pomenoval Alvin Toffler v diele Posun moci ako posun moci od násillia a bohatstva k vedomostiam a informáciám, ktoré sa stávajú najvýznamnejším zdrojom a prostriedkom moci. Na základe týchto zistení môžeme konštatovať, že pramene a nástroje moci, v ktorých má štát výraznú prevahu (napríklad právo, násillie, organizácia) ustupujú pred

tými, v ktorých ju nemá. Tento posun má významné dôsledky pre mocenské postavenie štátu, pretože mnohé informácie a vedomosti sa vymykajú jeho kontrole a tým aj efektívnej právnej regulácii. Slúžia iným subjektom moci, na ktoré štát stráca alebo vôbec nemá vplyv. O niektorých dôležitých informáciách štát ani nevie. Ako príklad uvádzame Internet, ktorý sa stáva čoraz významnejším zdrojom/prostriedkom moci. Slúži rôznym subjektom, čo môže byť v budúcnosti veľmi nebezpečné pre samotné základy štátu, ktorý preto musí vykonávať opatrenia vedúce k jeho právnej regulácii. Inak sa prostredníctvom neho môžu mocensky presadiť subjekty ohrozujúce štát a hlavne bezpečnosť jeho občanov (citované podľa Bárány, 1995, s. 364 - 365).

2.2.4 Druhy moci

Pretože v spoločnosti je veľa subjektov, zdrojov a prostriedkov moci, existuje v nej aj mnoho druhov moci. Možno hovoriť napríklad o moci štátnej, politickej, ekonomickej, vojenskej a podobne. Moc môžeme klasifikovať na základe rôznych kritérií. Stretávame sa tu však s určitými problémami, pretože ani v odbornej verejnosti nie sú jednoznačné názory na jednotlivé triedenia.

Odborníci na tento problém delia moc podľa rôznych kritérií. N. M. Kejzerov napríklad rozoznáva dva druhy moci, ktoré nemajú triedny charakter a medzi tieto patrí moc existujúca v prvotno-pospolnej spoločnosti a moc komunistického štátu. Podľa názoru J. Burdeaua sa moc historicky objavuje v troch hlavných typoch ako je moc anonymná, ktorou vládne kolektív ako celok, moc inštitucionalizovaná, stelesnená v štátnych orgánoch a inštitúciách, a moc osobná, kde spoločnosť siaha v rôznych obdobiach svojho vývoja, aby posilnila efektívnosť moci. Nemecký sociológ M. Weber podľa jej pôvodu rozlišoval moc charizmatickú, t. j. založenú na uznaní vynikajúcich vlastností vodcu, moc tradičnú, t. j. založenú na viere v posvätnosť starých tradícií a zvyklostí, a moc legálnu, t. j. opierajúcu sa o právny poriadok. Podľa teórie delby moci, ktorú rozpracovali J. Lock a CH. Montesquieu, rozoznávame v štáte moc zákonodarnú, moc výkonnú, a moc súdnu (citované podľa Zelenák, 1998, s. 40). Podstatou tohto princípu je nutnosť oddelenia jednotlivých mocí v štáte.

Zaujímavý je pohľad na jej delenie v štáte, ktoré je založené na jej redukcii na dve. Toto stanovisko sa objavilo v prácach R. Arona a J. Burdeaua, ktorí navrhujú vyčleniť dve funkcie spoločenskej moci – zákonodarnú a administratívnu. V koncepciách „dualistov“ sa spravidla

moc zákonodarná spája s výkonnou a moc súdna sa spolu s mocou policajnou zahŕňa do administratívnej, a to z toho dôvodu, že obe sú založené na plnení zákonov (citované podľa Kejzerov, 1975, s. 98 - 100).

2.2.5 Verejná a štátna moc

V štáte existuje celý rad mocí, ktoré je nutné poznať a odlišovať od seba. Preto budeme ďalej hovoriť o tých, ktoré majú význam pre jeho činnosť.

Podľa nášho názoru je potrebné v prvom rade charakterizovať verejnú moc. Tento špecifický pojem je odvodený od pojmu moc, spoločnosť, suverenita moci. Môžeme teda povedať, že „verejná moc je riadiaci systém skupiny ľudí (spoločnosti), ktorý je relatívne nezávislý od mocenských systémov iných mocí a autoritatívne rozhoduje o právach a povinnostiach subjektov, voči ktorým pri rozhodovaní vystupuje v pozícii nadradeného subjektu“ (Ottová, 2005, s. 76).

Verejnú moc uskutočňujú subjekty verejnej moci vo verejnom záujme a na jeho zabezpečenie. Na území štátu pôsobia rôzne formy verejnej moci. Môže ísť napríklad o verejnú moc neštátnych verejnoprávnych inštitúcií – orgánov územnej (teritoriálnej) samosprávy, záujmovej samosprávy, ktorú predstavujú napríklad rôzne komory (advokátska komora, lekárska komora, komora exekútorov), verejná moc cirkvi, vysoké školy.

Najdôležitejšou formou verejnej moci, ktorá má v rámci ostatných foriem verejnej moci najvyššie postavenie a je im nadradená, je štátna moc.

Ako uvádza E. Ottová, „štátna moc je právne regulovanou spoločenskou silou, spôsobilou určovať konanie obyvateľov územia štátu prostredníctvom práva i pomocou mimoprávnych metód realizácie mocenských záujmov. Je schopnosťou jednotlivca alebo skupiny osôb organizovaných do štátnych štruktúr ovplyvňovať a určovať správanie ľudí za účelom zabezpečenia reprodukcie spoločnosti, jednotlivca i štátu“ (Ottová, 2005, s. 76).

Charakteristickými znakmi štátnej moci sú suverenita, legitimita a legalita, a efektívnosť.

Suverenita štátnej moci je všeobecne definovaná ako „nezávislosť štátnej moci od akejkoľvek inej moci vnútri štátu i mimo hraníc štátu“ (Ottová, 2005, s. 77). Prejavuje sa teda pri uskutočňovaní vnútorných i vonkajších funkcií štátu, v jeho vnútornej i zahraničnej politike. Suverenita štátu má preto dve, od seba nezávislé stránky, a to vnútornú a vonkajšiu.

Vnútoraná suverenita znamená, že štát je nezávislou, výlučnou mocenskou inštitúciou na danom území. Pojem suverenita sa rodil v stredoveku práve z konfliktu štátnej moci, personifikovanej panovníkom, s inými politickými mocami, predovšetkým s cirkvou (s pápežom), s cisárom či s feudálnymi pánmi. V právnom štáte však vnútoraná suverenita štátu nemôže znamenať absolútnu, nad právom stojacu moc, mocenskú ľubovôľu či svojvôľu, ale moc viazanú právom. Aj štát musí byť teda podriadený vláde práva. I keď prejavom vnútornej suverenity je aj nezávislosť štátu pri tvorbe práva; po jeho vytvorení je ním sám štát a jeho orgány viazaný ako všetky ostatné subjekty.

Vonkajšia suverenita je definovaná vzťahom k iným štátom. Prejavuje sa vo zvrchovanej rovnosti, dobrovoľnosti a reciprocite vzťahov medzi suverénnymi štátmi. Štátna moc daného štátu je teda nezávislá od moci iného štátu, čo sa prejavuje ako právo štátu slobodne rozhodovať o svojich vnútorných i vonkajších záležitostiach, pravda, bez porušenia práv iných štátov a uznaných noriem medzinárodného práva. Jednotlivé štáty však neexistujú úplne nezávisle, izolovane, ale v spoločenstve iných štátov. Preto tak ako sa jednotlivec musí prispôbiť spoločnosti, v ktorej žije, musí sa aj každý štát prispôbiť prostrediu medzinárodných a geopolitických vzťahov. Inak sa dostane do medzinárodnej izolácie. Je teda relativizovaná nevyhnutnosťou štátu spolupracovať s inými štátmi, ako aj prebiehajúcimi integračnými procesmi. Vnútornej a vonkajšej stránke suverenity štátnej moci zodpovedá aj jej reprezentácia štátnymi orgánmi. Vonkajšiu suverenitu reprezentuje hlava štátu (prezident, monarcha) a vnútornú suverenitu štátu reprezentuje parlament.

Legitimita štátnej moci znamená, že ustanovenie štátnych orgánov a ich právomoc sa odvodzujú od občanov ako od zdroja moci, resp. že občania akceptujú usporiadanie štátu a štátny režim ako správne, dobré, ústavné a zákonné, ktoré je potrebné rešpektovať. Legitimita je teda súhlas spoločenstva s nositeľom moci.

Ako uvádza E. Ottová, „v záujme toho, aby moc nebola len holým, náhodným, ničím nepodloženým násilím ktoréhokolvek subjektu, musí byť zrejmý základ, od ktorého sa odvodzuje, ktorý opodstatňuje, ospravedlňuje či oprávňuje jej existenciu. Legitimita štátnej moci znamená jej zdôvodnenie a jej akceptáciu“ (Ottová, 2005, s. 78).

Moc môže byť zdôvodnená tým, že vyrastá z tradície a je prostriedkom ochrany vžitých a obyvateľmi uznávaných tradícií. V kresťanskom učení sa moc odvodzovala od „Boha“, keď sa panovník chápal ako vykonávateľ „Božej vôle“ na zemi. S tým sa spájalo uznanie, že panovník vládne z božej milosti. Už v Biblii sa píše: Niet moci, ktorá by nebola od Boha, jestvujúce moci sú ustanovené Bohom (List Rimanom, 1-2).

Legalitu štátnej moci v užšom slova zmysle chápeme ako prenesenie moci zo zdroja moci na orgány moci, ktoré sa deje za podmienok a postupom ustanoveným ústavou a zákonmi. V širšom zmysle ju chápeme ako požiadavku striktného a bezvýnimočného výkonu moci na základe ústavy a zákonov. Legalita je jedným z možných základov legitimity moci, teda v právnom štáte by mala byť legitimita štátnej moci zabezpečená legalitou, čo znamená, že transport moci zo zdroja moci - od občanov k reprezentantom moci sa musí uskutočňovať na základe práva, predovšetkým na základe ústavy a zákonov. Právne regulovaný musí byť aj iný spôsob ustanovenia do funkcií, aj po uchopení moci, po nadobudnutí mandátu sa moc musí realizovať na základe ústavy a zákonov a spôsobom, ktorý ustanovuje právo. Ide o už spomínanú viazanosť štátnych orgánov právom. Efektívna je tá štátna moc, ktorú rešpektujú občania aj úradníci a funkcionári štátu (Krsková, Janošíková, Vaculíková, 1998, s. 19 - 20).

Osobitné postavenie v štáte má politická moc. Vymedzenie politickej moci je dosť náročné, pretože aj tu existuje viac názorových smerov. Niektorí ju chápu v užšom slova zmysle ako štátnu moc, iní v širšom ponímaní ako osobitný druh moci v štáte, ktorý je odlišný od ostatných. V tejto súvislosti N. M. Kejzerov rozlišuje dva, kvalitatívne odlišné druhy mocenských vzťahov a to, vzťahy, v ktorých jednou stranou je nepolitická organizácia a druhou organizácia politická (napr. rodina a štát) a vzťahy medzi politickými organizáciami. Tento autor uvádza štyri špecifické rysy politickej moci, pričom prvou rysou je, že je to jediná moc, ktorá stelesňuje všeobecný záujem, jeho menom vystupuje, donucuje, súdi a dáva zákony, druhou rysou je, že táto moc využíva sily emocionálneho pôsobenia, ktoré vyplývajú z citov vlastenectva, nacionalizmu, tradícií a dejín, treťou rysou je, že vládne neobmedzenými možnosťami, a štvrtou rysou je, že je to jediná moc, ktorá môže vystupovať a pôsobiť vo sfére medzištátnych vzťahov (Kejzerov, 1975, s. 172 - 185).

E. Bárány ju chápe na podklade spojenia politiky s mocou. Podľa neho existuje moc mimo politiky či nepolitická moc, ale niet politiky bez moci. Vymedzuje taktiež typické subjekty politickej moci: štát, politické strany, odbory, organizácie podnikateľov, orgány týchto organizácií i osoby pôsobiace v politike. Hovorí, že „politickú moc jednoznačne odlišuje od iných druhov moci jej bezprostredný účel – politické sprostredkovanie potrieb a záujmov, ktorý nemá žiadny ďalší druh moci“ (Bárány, 1993, s. 40 - 42).

Moderné politické strany vystupujú v štáte ako subjekty, ktoré reprezentujú rôzne politické, ekonomické, sociálne, kultúrne, ekologické a iné záujmy občanov a majú záujem zúčastňovať sa priamo na riadení štátu, získať čo najväčší podiel na štátnej moci. Tým sa odlišujú od odborových a iných spoločenských a záujmových organizácií. Svoje politické ciele sa tieto strany usilujú dosiahnuť prostredníctvom volieb do parlamentu, prípadne do miestnych samosprávnych

orgánov. Voľby predstavujú pre politické strany zdroj ich moci. Existencia mnohých politických strán v demokratickom štáte dokumentuje existenciu politického pluralizmu v štáte. Paradoxom je, že politická moc je čiastočne v rukách ľudí vylúčených z politickoinštitucionálneho komplexu. Politická moc je napríklad v rukách obyvateľstva – všeobecne vzaté prostredníctvom spätnej väzby medzi verejnou mienkou a politickým procesom.

Konkrétne ide hlavne o volebné mechanizmy. Určitá moc je tak isto v rukách ľudí, ktorí na túto interakciu dozerajú, napríklad novinári. Všetky tieto spoločenstvá sa tiež dajú pokladať za mocenské skupiny (Lord, 1999, s. 123).

Pôvodcom moci sú ľudia, moc teda pochádza zo skupiny ľudí. Čím je skupina väčšia, tým sa aj miera delegovanej moci zväčšuje. Je preto logické, že veľké skupiny, ktorými sú napríklad združenia, silné politické strany, ale hlavne štáty, nazývame mocnosťami. Tieto skupiny existujú len preto, že sú silné. Fungujú vďaka sile svojich mnohých členov. V praxi to znamená, že sú schopné rýchlo a účinne realizovať na jednej strane individuálne záujmy svojich členov a na strane druhej aj spoločné záujmy celého spoločenstva. Štát, ktorý nie je schopný zabezpečiť potreby svojich členov, ako navonok tak dovnútra, je odsúdený na zánik napriek tomu, že jeho vonkajšie znaky, ako sú inštitúcie a orgány, zostanú zachované. Moc však fakticky nezaniká ani v tomto prípade, prakticky len prechádza na iné osoby či skupiny (Sutor, 1999, s. 67).

Moc ako taká sa nemôže oddeliť od etiky, pretože sama o sebe predstavuje nebezpečenstvo. Akokoľvek demokraticky, zdola nahor, sa presun moci uskutoční, vždy ide o poskladanie akýchsi čiastočiek moci do jedného celku, ktorý sa ocitne v rukách inštitúcie alebo jednotlivca. Kompetencie sa presunú na zástupcov a s nimi aj právo rozhodovať v mene spoločenstva. Avšak koncentrácia moci v rukách týchto subjektov nesmie znamenať svojvôľu. Nie je to úplná sloboda konania, je to oprávnenie, skôr poslanie, hovoriť a konať v mene iných, v ich záujme a v ich prospech. Toto všetko musí prebiehať iba v rámci cieľov, pričom tieto ciele sú dané všeobecne platnými zásadami a právom. V podstate sa tento obraz hodí na všetky typy spoločenstiev bez ohľadu na ich vnútorný poriadok. Je však očividné, že v demokratických spoločenstvách sa tento systém udržiava prísnejšie a je aj ľahšie ho dosiahnuť, pretože vedúce postavy spoločenstva sú tesnejšie viazané na vôľu občanov a sú teda ľahšie kontrolovateľné.

Etika nesmie byť protikladom k vykonávaniu moci. Ak však chceme pochopiť etiku veľkých skupín, musíme ju odlíšiť od etiky jednotlivcov. Jednotlivci sú totiž schopní citov, veľké skupiny ako napríklad štáty, toho schopné nie sú. Preto vzťahy medzi skupinami, resp. ich zástupcami musia byť založené na spravodlivosti, lebo iba takéto pravidlá založené na spravodlivosti sa dajú zobjektívizovať a urobiť spoľahlivými.

Sutor navrhol štyri princípy rozumného využívania moci, ktorými sú miernosť, vzájomnosť, rovnováha a primeranosť.

Podľa nášho názoru by však bolo tieto štyri princípy vhodné ešte doplniť o ústretovosť, pretože spoločnosti niekedy tak isto nesmú hľadiť len na vlastný prospech, ale je potrebné, aby svoje záujmy zosúlادili so záujmami ostatných, niekedy aj za cenu vlastných strát.

2.2.6 Deľba moci v štáte

Z teórie o moci je dodnes najznámejší princíp deľby moci spojený s menami J. Locka, Ch. Montesquieua, a tiež s menami „otcov“ Ústavy USA A. Hamiltona, J. Jaya a J. Madisona. Ak sa sústredíme iba na demokratické štáty, potom nás bude zaujímať najmä prezidentská republika, parlamentná republika, resp. parlamentná monarchia.

O deľbe moci môžeme uvažovať tak z horizontálneho, ako aj vertikálneho hľadiska. Z horizontálneho pohľadu o ňu ide v rámci sústavy najvyšších štátnych orgánov. Ako povedal Ch. Montesquieu: „Všetko by sa zvrhlo, keby jeden a ten istý človek alebo inštitúcia ..., vykonávali všetky tieto tri druhy moci naraz: moc vydávať zákony, moc vykonávať vládne nariadenie a moc súdiť zločiny alebo spory jednotlivcov“ (citované podľa Prusák, 1992, s.63).

Princíp deľby moci sa však v súčasnosti chápe širšie. Nejde len o rozdelenie štátnej moci na moc zákonodarnú, výkonnú a súdnu, ale tiež o jej rozčlenenie medzi ústredné a miestne orgány štátu, prípadne sa tu zahŕňa aj územná a záujmová samospráva. Hovoríme tu o vertikálnej deľbe moci (Gerloch, 1995, s. 370 - 377).

Podobne ju chápe aj E. Bárány, ktorý konštatuje, že ak sa povie deľba moci, aj väčšina právnikov a politológov si predstaví potrebu oddelenia zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci. Pritom však, podľa neho, ide iba o čiastkovú teóriu vysvetľujúcu, ako má byť rozdelená štátna moc po horizontále. Okrem trojdelenia štátnej moci existujú i ďalšie modely jej deľby. Najviditeľnejšou je asi deľba moci medzi štátnymi orgánmi rôznych stupňov. Tento autor dodáva, že okrem kvantity moci je pre úvahy o jej rozdelení významný i druh moci (ekonomická, politická a podobne). Moc môže tak byť rozdelená po horizontále, vertikále a v rôznych sférach spoločnosti (Bárány, 1993, s. 26 - 44). Princíp deľby moci (po horizontále) sa najvýraznejšie prejavuje v prezidentskej forme vlády založenej na konštituovaní výkonnej moci, nezávisle od moci zákonodarnej. Zároveň je súdna moc konštituovaná nezávisle (priame voľby), alebo je pri tom uplatnený princíp vzájomných bŕzd a protiváh (napríklad menovanie sudcov orgánmi exekutívy s predchádzajúcim súhlasom zákonodarnej moci) (Orosz, 1995, s. 391).

Prvou formou del'by moci v štáte je prezidentská forma vlády, ktorá vznikla na základe americkej ústavy z roku 1787. Táto forma zreteľne oddeľuje zákonodárnu, výkonnú a súdnu moc a je charakteristická tým, že na čele výkonnej moci (exekutívy) stojí volený prezident, ktorý odvodzuje svoje postavenie od voľby občanmi nie od parlamentu. Na parlamente je nezávislý. Prezident plní súčasne funkciu predsedu vlády, jej členovia sú len poradcami prezidenta, ktorý ich menuje a odvoláva. Prezident nie je zodpovedný parlamentu (v USA Kongresu). Kontrolná právomoc parlamentu voči prezidentovi neexistuje. Súdne orgány vykonávajú dohľad nad vzájomnou nezávislosťou zákonodarnej a výkonnej moci a súčasne podávajú aj záväzný výklad ústavy. Federálne sudy v USA na čele s Najvyšším súdom majú dohľad nad vzájomnou nezávislosťou legislatívy a exekutívy. Prezidentská forma vlády bola pod vplyvom USA zavedená vo viacerých krajinách – v Brazílii, Argentíne a ďalších. Bola však deformovaná do nadvlády jednotlivých prezidentov, ktorým sa podarilo podriaadiť si tak výkonnú, ale aj zákonodárnu a súdnu moc (Matoušek a kolektív, 1995, s. 92 - 103).

Horizontálna del'ba moci (v prezidentskej republike) je založená na princípe oddelenosti, samostatnosti a nezávislosti zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci, a tiež na princípe rovnováhy vzájomných kontrolných brzd a potíváh medzi mocami. Pričom prvý princíp je realizovaný tým, že štátne orgány, reprezentujúce zákonodarnú, výkonnú a súdnu moc sú oddelené od seba a nie sú usporiadané hierarchicky (nie sú medzi nimi vzťahy nadradenosti a podradenosti). Medzi mocami existuje kreačná nezávislosť (jeden orgán nevytvára iný). Medzi orgánmi existuje inkompatibilita (nezlučiteľnosť výkonu funkcií v oblasti zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci). Druhý princíp vychádza z myšlienky, že nestačí len rozdelenie moci, ale je nutné vytvoriť medzi nimi sústavu kontrolných mechanizmov vo vzťahu zákonodarnej k výkonnej moci je to právo prvej určovať obsah, formu a prostriedky druhej prijímaním zákonov, štátneho rozpočtu a daňového zákonodarstva. Zákonodarná moc má tiež kontrolnú a vyšetrovaciu právomoc voči výkonnej. Výkonná moc voči zákonodarnej má právo suspenzívneho veta, právo určovať čas a dĺžku zasadania zákonodarného zboru, prípadne ho rozpustiť a vypísať predčasné voľby. Zákonodarná moc má voči súdnej právo určovať obsah a formu činnosti súdov, ich sústavu a postup konania. Súdna moc môže kontrolovať súlad zákonov, ako výsledkov činnosti zákonodarnej moci s ústavou, a to buď prostredníctvom všeobecných súdov alebo ústavného súdu. Kontrolnou brzdou je tu aj inštitút volebného súdnictva. Vo vzťahu výkonnej a súdnej moci pôsobí právo milosti a amnestie, ďalej právo menovať sudcov, ktoré je výnimkou. Vo vzťahu súdnej k výkonnej moci sa uplatňuje právo správneho súdnictva, t. j. preskúmať zákonnosť rozhodnutí správnych orgánov.

Druhou formou del'by moci v štáte je parlamentná forma vlády alebo parlamentarizmus, ktorá má mladšie historické tradície. Vznikol vo Veľkej Británii, kde sa vyvíjal od 11. storočia. Pre historický vývoj Veľkej Británie je charakteristické, že od stredoveku získala významné postavenie nielen v oblasti hospodárskeho vývoja, ale aj v oblasti ústavného a štátoprávneho vývoja. Aj keď bola a je konštitučnou monarchiou, v sústave najvyšších štátnych orgánov patrí rozhodujúce miesto parlamentu. Aj Slovenskú republiku možno zaradiť do oblasti parlamentarizmu. Slovenská republika je na základe ústavy parlamentnou republikou. Najvyšším orgánom zákonodarnej moci je parlament – Národná rada Slovenskej republiky. Hlavou štátu je prezident. Najvyšším orgánom výkonnej moci je vláda. Najvyššími orgánmi súdnej moci sú Najvyšší súd Slovenskej republiky a Ústavný súd Slovenskej republiky. Slovenská republika je preto republikou, že jej hlavou je prezident. Slovenská republika je preto parlamentnou republikou, lebo vláda ako najvyšší orgán výkonnej moci je za výkon svojej funkcie zodpovedná parlamentu. Rozhodujúce postavenie Národnej rady Slovenskej republiky sa prejavuje nielen vo vzťahu k vláde, ale aj voči hlave štátu a súdnej moci.

Národná rada Slovenskej republiky najmä zriaďuje zákonom ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy, rokuje o programovom vyhlásení vlády Slovenskej republiky, kontroluje činnosť vlády a rokuje o dôvere vláde alebo jej členom, schvaľuje štátny rozpočet a preveruje jeho plnenie, rokuje o základných otázkach vnútornej, medzinárodnej, hospodárskej, sociálnej a inej politiky, volí a odvoláva troch členov Súdnej rady Slovenskej republiky, môže podávať návrhy zákonov, ak prezident vráti zákon s pripomienkami, Národná rada Slovenskej republiky ho opätovne prerokuje a v prípade jeho schválenia musí byť takýto zákon vyhlásený, ak o to požiada najmenej pätina poslancov, prerokuje Národná rada Slovenskej republiky návrh na vyslovenie nedôvery Vláde Slovenskej republiky alebo jej členovi. Na vyslovenie nedôvery vláde alebo jej členovi je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov.

Prezident je hlavou Slovenskej republiky, reprezentuje ju navonok i dovnútra. Volia ho občania Slovenskej republiky v priamych voľbách tajným hlasovaním na päť rokov. Prezident okrem iného zvoláva ustanovujúcu schôdzu Národnej rady Slovenskej republiky, môže rozpustiť Národnú radu Slovenskej republiky, ak táto v lehote šiestich mesiacov od vymenovania vlády neschváli jej programové vyhlásenie, ak sa Národná rada Slovenskej republiky neuznesie do troch mesiacov o vládnom návrhu zákona, s ktorým vláda spojila vyslovenie dôvery. Ak Národná rada Slovenskej republiky nebola dlhšie ako tri mesiace spôsobilá uznášať sa, hoci jej zasadanie nebolo prerušené a hoci bola v tom čase opakovane

zvolávaná na schôdzu, alebo ak zasadnutie Národnej rady Slovenskej republiky bolo prerušené na dlhší čas, ako dovoľuje ústava, alebo ak v ľudovom hlasovaní o odvolaní prezidenta nebol prezident odvolaný.

Vláda Slovenskej republiky ako najvyšší orgán výkonnej moci v Slovenskej republike je povinná po svojom vymenovaní do 30 dní predstúpiť pred parlament, predložiť mu svoj program a požiadať ho o vyslovenie dôvery. Vláda za výkon svojej funkcie zodpovedá Národnej rade Slovenskej republiky, ktorá jej môže kedykoľvek vysloviť nedôveru. Naopak, vláda môže kedykoľvek požiadať Národnú radu Slovenskej republiky o vyslovenie dôvery. Vláda môže dokonca spojiť hlasovanie o prijatí zákona alebo hlasovanie v inej veci s hlasovaním o dôvere vláde, čo predstavuje významný donucovací prostriedok vlády voči parlamentu.

Ústavný súd Slovenskej republiky ako nezávislý súdny orgán ochrany ústavnosti a súdy Slovenskej republiky na čele s Najvyšším súdom Slovenskej republiky reprezentuje v Slovenskej republike súdnu moc.

Parlamentarizmus ako druhá forma vlády uplatňujúca del'bu moci, vytvára odlišné vzťahy medzi jednotlivými mocami v štáte. Je založený na dominantnej pozícii jednej moci voči ostatným, dominantné postavenie tu má parlament. Charakterizuje ho kreačná závislosť a politická zodpovednosť vlády parlamentu a špecifické postavenie hlavy štátu. Kreačná závislosť znamená, že vláda sa stáva predstaviteľkou výkonnej moci až keď jej parlament vysloví dôveru. Politická zodpovednosť znamená, že parlament môže vláde vysloviť nedôveru, čo má za následok jej demisiu. Základnou právomocou parlamentu je tu zákonodarná činnosť, kreovanie a odvolávanie vlády, v oblasti súdnej je to inštitút obžaloby voči hlave štátu. V prípade konfliktu medzi vládou a parlamentom sa prisudzuje hlave štátu postavenie arbitra. Hlava štátu je zároveň nezodpovedná za svoje ústavné konanie inému štátnemu orgánu. Toto je však vyvažované požiadavkou kontrasiagnácie aktov hlavy štátu predsedom, prípadne iným členom vlády. Parlamentná forma vlády vyžaduje významnú spoluprácu výkonnej moci a parlamentu, čo vyplýva aj z toho, že obe tieto moci vznikajú zo spoločného zdroja – parlamentných volieb (Orosz, 1995, s. 391 - 392).

Doteraz sme sa zaoberali del'bou moci v dvoch formách. Musíme však pripomenúť, že existujú aj iné vládne systémy s odlišnou del'bou moci v nich. Máme teda na mysli tzv. zmiešanú formu vlády, vládu parlamentu a tiež formálnu (zdanlivú) parlamentnú vládnú formu, ktorú by sme chceli v stručnosti charakterizovať.

Zmiešaná vládna forma sa prejavuje v podobe semiprezidentskej (neoprezidentskej) republiky vo Francúzsku a tiež v podobe kancelárskeho systému v Spolkovej republike Nemecko a taktiež v ďalších modifikáciách. V semiprezidentskej forme vlády je mimoriadnym spôsobom posilnené postavenie a moc prezidenta vo vzťahu k vláde, ale aj k parlamentu. Najvyšším orgánom štátu je prakticky prezident, na druhom mieste je vláda a až tretie miesto zaberá prezident. V kancelárskom systéme má silné postavenie kancelár, ktorý určuje základný smer politiky štátu.

Vláda parlamentu (extrémna parlamentná demokracia) predstavuje ďalší druh formy vlády. Je pre ňu charakteristické mimoriadne silné postavenie zákonodarnej moci – parlamentu ako jediného a výlučného suveréna v štáte. Tento systém sa vyznačuje slabým postavením výkonnej moci a formálnym, reprezentatívnym postavením hlavy štátu. Vláda parlamentu je charakteristická tým, že parlament koncentruje moc vo svojich rukách, volí vládu aj prezidenta, vláda je iba výkonným orgánom parlamentu, prezident je len vonkajším reprezentantom štátu a tiež tým, že chýba minimálna kontrola medzi štátnymi orgánmi najmä v horizontálnej rovine.

Formálna parlamentná forma vlády je charakteristická pre politické systémy jednej politickej strany, v ktorých vládnuca strana síce zachováva demokratické parlamentné inštitúty – parlament, vládu, prezidenta, avšak ich činnosť je prakticky odvodená od najvyššieho orgánu tejto strany. Ťažko tu môžeme hovoriť o delbe moci, pretože politická moc je sústredená v rukách jednej strany (Matoušek a kolektív, 1995, s. 110 - 111).

Ak chceme hovoriť o delbe moci v štáte musíme jednoznačne povedať, že táto je možná len v demokratickom a právnom štáte. Tu platia určité princípy, medzi ktoré patrí aj princíp delby moci (ďalšími princípmi sú najmä princíp suverenity ľudu, panstvo práva, slobodných a pravidelne sa opakujúcich volieb, záruk základných ľudských práv, pluralizmu a podobne). Princíp delby moci vychádza z toho základu, že v právnom štáte je potrebné rozdeliť moc jednotlivých štátnych orgánov tak, aby nedošlo k jej koncentrácii v rukách len jedného štátneho orgánu alebo jednotlivca. Moderná koncepcia delby moci bola zdokonalená tvorcami americkej ústavy (G. Washington, J. Madison, A. Hamilton) známym mechanizmom „břzd a protiváh“. Chápeme ju ako vzájomné oddelenie, nezávislosť, samostatnosť štátnej moci (zákonodarnej, súdnej a výkonnej). Je charakteristickým znakom predovšetkým prezidentskej formy vlády v USA (Matoušek a kolektív, 1995, s. 27 - 30).

2.3 Policajná moc

Ako už bolo v tejto práci načrtnuté, jedným z najvýznamnejších subjektov moci je štát. Ak sa oprieme o jeho vymedzenie J. Prusákom, že „štát je hierarchicky usporiadaný suverénny mocensko-riadiaci (subsystém politického systému spoločnosti), skladajúci sa z ľudí, úradníkov a inštitúcií – orgánov, ktoré prostredníctvom práva riadia spoločnosť“ (Prusák, 1992, s. 18), môžeme skonštatovať (trochu zjednodušene), že štát je zložitý systém skladajúci sa z rôznych subsystémov. Základom pre jeho samotnú existenciu je, okrem iného, vytvorenie vonkajšej a vnútornej ochrany štátu, a tým aj jeho obyvateľov. Jedným z ochranných prvkov tohto zložitého systému je polícia – policajná moc. Tu však vzniká otázka, kde je jej miesto v štáte.

Zaradiť políciu do systému štátnej moci nie je jednoduché. Jednou z možných ciest je hľadanie miesta policajnej moci, ktoré je založené na poznaní samotnej podstaty štátu a štátnej moci. Štát (budeme hovoriť len o právnom štáte), pretože „Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát...“ (Ústava SR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších právnych predpisov 1. hlava, 1. oddiel, čl. 1) existuje na základe dohody jednotlivých jeho členov, ktorí sa v prospech neho zriekli časti svojej slobody, za čo od neho očakávajú (okrem iného) bezpečnosť. Aby v štáte nedošlo k anarchii, rozvratu, tento si vytvára právny systém ako „súhrn (momentálne) platných právnych noriem...“ (Prusák, 1992, s. 100).

Za právom stojí moc štátu a v tejto súvislosti E. Bárány hovorí, že štát poskytuje mocenskú garanciu právu hlavne preto, lebo má bezkonkurenčný potenciál násilia s dostatočne rozsiahlym profesionálnym aparátom, aby tak mohol robiť. Taktiež tvrdí, že štát existuje prostredníctvom rozsiahleho a zložitého štátneho mechanizmu, ktorého zložky sú právom poverené aplikovať a presadzovať právo. Rozhodujú o uplatnení štátnej moci a zvlášť štátneho násilia. Platí to predovšetkým pre tzv. orgány presadzovania práva – prokuratúru, súdy a políciu (Bárány, 1996, s. 35 - 43).

Ten istý autor, avšak na inom mieste, tvrdí, že moci štátu v súčasnosti konkurujú iné subjekty moci, ku ktorým treba zaradiť aj organizovaný zločin. Organizovaný zločin útočí na mocenské postavenie štátu mnohými spôsobmi, ktoré E. Bárány rozdelil do smerov, ako sú ovládnutie života spoločnosti, aj určitých území (napr. štvrte miest) organizovaným zločinom, prienik do štátnych štruktúr (korupcia), nedobrovoľná a spravidla aj nevedomá integrácia niektorých legálnych štátnych aktivít do programov organizovaného zločinu, ktorú uľahčuje dôsledné dodržiavanie jednej zo základných zásad právneho štátu, že štátne orgány robia len to, čo im platné právo prikazuje alebo dovoľuje.

Zaujímavé je pre nás aj tvrdenie E. Bárányho, že „prísne dodržiavanie práva robí zo štátu nedobrovoľného komplica organizovaného zločinu. Tento zločin sa stáva rovnocenným mocenským protivníkom štátu, ktorý je v tomto zápase viazaný vlastným právom, ktoré chráni občana pred prehmatmi a omylmi orgánov presadzovania práva. Právny štát tak stojí pred dilemou: bojovať s organizovaným zločinom prostriedkami nezlučiteľnými s jeho princípmi alebo mu odovzdať ďalšiu moc. Spravidla sa volí cesta ústupu od niektorých princípov právneho štátu (napríklad ochrana svedka – možnosť odsúdenia bez toho, aby obžalovaný poznal osobu, ktorej svedecká výpoveď ho dostala za mreže“ (Bárány, 1995, s. 364 - 365). Stotožnili sme sa s tvrdeniami E. Bárányho, no chceli by sme ich doplniť a poukázať na skutočnosť, že nielen organizovaný zločin, ale aj ostatná trestná činnosť ohrozuje štát (štátnu moc), predovšetkým jeho dôveru zo strany občanov. Aby bola zachovaná suverenita štátnej moci (bez ktorej právny štát nemôže existovať) musia byť vytvorené orgány schopné ju zabezpečiť. A tu vidíme v systéme štátnej moci miesto pre policajnú moc.

L. Berži v tejto súvislosti tvrdí, že „činnosť polície je špecifická forma štátnej služby občanom. Ochrana života, zdravia, majetku, práv a slobôd občanov je základnou službou poskytovanou štátom“ (Berži, 1997, s. 34). Pre pochopenie miesta polície v systéme štátnej moci je potrebné si ozrejmiť niekoľko významných skutočností. Prvou je vymedzenie pojmu polícia, druhou je pochopenie vzťahu policajnej moci k štátnej moci, treťou skutočnosťou je vzťah polície a občanov. Na otázku, čo je polícia nám odpovedá napríklad Deklarácia Rady Európy č. 690/1979 (Deklarácia o polícii), ktorá v časti „Štatút“ ju charakterizuje ako „verejnú službu na základe zákona, ktorá je poverená ochranou poriadku a zákona“. Zákon č. 171/1993 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov hovorí, že „Policajný zbor je ozbrojeným bezpečnostným zborom, ktorý plní úlohy vo veciach vnútorného poriadku a bezpečnosti“.

Policajnú moc nemožno zúžiť iba na moc Policajného zboru, ale je potrebné ju chápať ako moc celého radu orgánov a organizácií, ktoré sú zapojené do oblasti ochrany záujmov štátu a občanov.

2.3.1 Vzťah polície k štátnej moci

Na základe štúdia policajného mechanizmu v Slovenskej republike sme dospeli k názoru, že u nás sa uplatňuje polocentralizovaný model s prvkami centralizovaného (existuje síce univerzálny Policajný zbor, avšak policajné úlohy plnia aj iné zložky od neho nezávislé,

a čo viac nezávislé od Ministerstva vnútra, napríklad vojenská polícia, zbor väzenskej a justičnej stráže, obecná a mestská polícia a iné). Zároveň však musíme konštatovať, že sa nemôžeme zaoberať všetkými orgánmi, ktoré sa podieľajú na bezpečnosti. Preto budeme ďalej hovoriť len o Policajnom zbore Slovenskej republiky (polícia v užšom zmysle). Policajný zbor Slovenskej republiky je orgánom štátu, ktorý bol zriadený k ochrane práv a oprávnených záujmov občanov, je mocenskou organizáciou štátu. Aké bude mať však právomoci nezáleží na ňom samom, ale na tých, ktorí ako zástupcovia ľudu tvoria príslušné právne normy. Na základe toho môžeme povedať, že pre určenie miesta policajnej moci je veľmi dôležitý aj jej vzťah k štátnej moci. V Slovenskej republike je predstaviteľkou zákonodarnej moci Národná rada Slovenskej republiky. Vzťah tejto štátnej moci k polícii je založený na tom, že parlament a jeho výbory schvaľujú bezpečnostnú policajnú doktrínu, vykonávajú kontrolu polície z hľadiska legislatívneho a tiež z pohľadu štátneho rozpočtu, nechávajú si predkladať správy, analýzy, informácie o základných otázkach fungovania polície (Berži, 1997, 34 - 37). Vo vzťahu výkonnej moci a polície je podľa nášho názoru významná myšlienka L. Beržiho, ktorý tvrdí, že v právnom štáte sú policajno-bezpečnostné orgány podriadené vláde, ako najvyššej výkonnej moci. Vláda rozhoduje o koncepcii bezpečnostnej politiky, schvaľuje štatút Ministerstva vnútra, jeho organizačno-štrukturálne zmeny.

Vzťah súdnej moci a polície je založený na spolupráci Policajného zboru a nezávislých súdov, ktoré ako jediný orgán môžu rozhodnúť o vine a treste za trestný čin (Ústava SR, II. hlava, VII. oddiel, čl. 50).

Polícia v demokratickej spoločnosti je organickou súčasťou štátu. Štát však predstavuje záujmy pôvodného suveréna – ľudu. Vzniká tu preto rozpor, či je polícia nástrojom štátu, to znamená politickej reprezentácie alebo nástrojom občanov. Touto problematikou sa zaoberá napríklad Š. Danics (Danics, 1996, s. 65 - 68) a musíme skonštatovať, že jeho názor je pre nás zaujímavý z pohľadu pochopenia tretej skutočnosti, potrebnej na zaradenie policajnej moci do štátneho systému. Touto skutočnosťou je vzťah polície a občanov. Podľa tohto autora, identifikácia polície buď len s vládnuou elitou, alebo len s ľuďom, sú dve krajné hranice tohto problému. Vo fungujúcom demokratickom štáte pôsobí polícia niekde medzi týmito krajnosťami. Je nástrojom štátu, ktorý reprezentuje vládnuca elita, túto volia občania.

Tento mechanizmus však podľa Š. Danicsa nikdy absolútne nezaručí, aby polícia rešpektovala záujem všetkého ľudu i politických špičiek. Polícia je podľa neho „relatívne samostatný článok štátneho telesa, ktorá má svoje špecifické záujmy, ktoré sa nemusia vždy celkom stotožňovať so záujmami vládnucej elity alebo ľudu“ (Danics, 1996, s. 65 - 68).

Policajná moc v tomto zmysle je výrazne ovplyvňovaná politickou mocou. V tejto súvislosti by sme sa chceli oprieť o názor Š. Zelenáka, ktorý tvrdí, že politická moc v podmienkach demokratickej spoločnosti určuje úlohy policajnej moci a aj jej miesto v spoločnosti (Zelenák, 1998, s. 41 - 44).

Dôležité tu však je, aby nedochádzalo k prelínaniu policajnej moci a politiky, čo možno dosiahnuť dôsledným dodržiavaním apolitickosti a nadstraníckosti polície. Táto zásada však, ako tvrdí Š. Danics, neznamena, že polícia je nepolitická. Ak má byť nástrojom štátnej moci a súčasťou štátnej politickej organizácie, tak musí mať politický charakter. Odpolitizovaná má byť v zmysle každodenného vplyvu na politiku vlastného štátu, nesmie byť nástrojom v rukách jednej politickej strany, ani vtedy, ak táto má dominantné postavenie. Polícia je mocenskou zložkou, ktorá nepatrí žiadnej politickej strane (Danics, 1996, s. 65 - 68).

Na základe uvedeného sme toho názoru, že políciu – policajnú moc (v užšom zmysle moc Policajného zboru Slovenskej republiky) môžeme zaradiť v rámci systému štátnej moci v Slovenskej republike do oblasti výkonnej moci (ako jej subsystém), a to ako mocenský nástroj štátu, ktorej úlohou je na základe právnych noriem chrániť záujmy štátu a spoločnosti.

2.3.2 Problém zneužívania policajnej moci

Pretože si myslíme, že základným problémom našej spoločnosti je zneužívanie moci ako takej, nedá nám, aby sme sa nedotkli aj tejto oblasti.

V právnom štáte musí existovať garancia práv a slobôd jeho obyvateľov, štátna moc musí slúžiť všetkým občanom a môže byť uplatnená len v prípadoch, v medziach a spôsobom, ktoré stanoví zákon. V plnej miere to platí aj pre policajnú moc, ktorá je oprávnená a povinná zabezpečiť ochranu ľudí pred kriminalitou. Tu vzniká otázka, čo v prípade, že sama policajná moc ohrozuje spoločnosť, či jednotlivca tým, že príslušníci polície sami páchajú trestnú činnosť. Odpoveď na túto otázku sa zdá byť jednoduchá: využiť všetky zákonom stanovené prostriedky na zistenie a potrestanie takýchto osôb. Problém je však trochu širší a zahŕňa viaceré oblasti, ktoré ho ovplyvňujú. Príčiny zneužívania moci sú rôzne. Môže ísť o ekonomické dôvody, nízku morálnu úroveň policajta, zlú výchovnú prácu, negatívne pôsobenie okolitého sociálneho prostredia a pod. Spôsoby tohoto zneužívania sú takisto rôznorodé a pri ich vymedzení si môžeme pomôcť Trestným zákonom č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších právnych predpisov, v ktorého osobitnej časti sú uvedené jednotlivé skutkové podstaty trestných činov proti výkonu právomoci orgánu verejnej moci, trestných

činov verejných činiteľov, korupcie a iných trestných činov, medzi ktoré patria najmä trestné činy, ktoré chránia spoločenské vzťahy pred zneužívaním policajnej moci.

Aby sme mohli hovoriť o zneužívaní policajnej moci z právneho hľadiska, musia byť splnené všetky podmienky, ktoré zakladajú skutkovú podstatu vyššie uvedených trestných činov. Pri absencii niektorej z nich ide buď o zneužívanie inej moci než policajnej, respektíve o porušenie iných, nie právnych noriem.

2.4 Korupcia ako subsystém zneužívania moci

Osobitným spôsobom zneužívania moci je korupcia. Slovo korupcia má latinský pôvod. Vychádza zo slova „rumpere“, čo znamená „pretrhnúť, rozlomiť, zlomiť“ niekoho, prinútiť ho zmeniť svoje morálne zásady a názory. Latinský výraz „corruptus“ znamená následok istého nečistého konania a v preklade znamená niekoľko podôb, napríklad znečistený, skazený, podplatený, zvrhlý a podobne.

Ide o tak širokú oblasť jej príčin, podmienok, foriem a aj názorov na ňu, že nie je možné, aby sme sa jej komplexne venovali v tejto práci. Jej seriózne spracovanie si vyžaduje samostatný smer skúmania, avšak z dôvodu, že poznanie korupcie má význam aj pre našu problematiku, dotkneme sa jej niektorých častí.

Na začiatku je potrebné povedať, že vo svete v súčasnosti neexistuje presná definícia korupcie. Názory na ňu sú rôzne. Vo všeobecnosti je však korupcia najčastejším prejavom neetického správania zamestnancov v štátnej a verejnej správe. Korupcia ako spoločenský fenomén, existovala už v staroveku ako jedna z najhorších a zároveň najrozšírenejších foriem správania, ktoré poškodzuje správu vecí verejných, pokiaľ sa ho dopúšťajú štátni a verejní zamestnanci (Dolista, 2006, s. 43).

Korupciou sa vo všeobecnosti rozumie nepoctivé jednanie, či zneužitie postavenia pri plnení zverených úloh k osobnému prospechu – či už v politike, štátnej a verejnej správe, alebo v inej sfére. Korupcia je problémom všetkých krajín sveta, existuje i u vyspelých demokratických krajín. Veľký vplyv na korupciu má politické a ekonomické prostredie danej krajiny, ale aj kultúrnu vyspelosť jej obyvateľov. Od deväťdesiatich rokov 20. storočia sa pojem korupcia objavuje stále častejšie.

Aby mohla byť korupcia v spoločnosti postihnuteľná, je zakotvená aj v Trestnom zákone č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších právnych predpisov, na základe ustanovení tretieho oddielu tretej hlavy osobitnej časti tohto zákona, ako trestný čin prijímanie úplatku

(§ 328 až § 331 Trestného zákona), podplácanie (§ 332 až § 335 Trestného zákona), nepriama korupcia (§ 336 Trestného zákona) a volebná korupcia (§ 336a Trestného zákona).

Cieľom spoločnosti by malo byť znížiť korupciu v maximálne možnej miere. Za týmto účelom bol v roku 1999 v našej krajine zavedený nástroj na zníženie korupcie, a tým je inštitút tzv. „Agenta provokátéra“, ktorý predstavuje jeden zo špecifických postupov odhaľovania trestnej činnosti v oblasti korupcie vo všetkých zložkách. „Agent provokátér“ cielene vyvoláva situácie, v ktorých podnecuje preverované osoby k páchaniu trestnej činnosti s cieľom páchatel'a následne usvedčiť. „Agentom provokátorom“ môže byť podľa našej legislatívy nielen policajt, ale aj civilný zamestnanec poverený Ministerstvom vnútra. Ich činnosťou takto došlo k odhaleniu mnoho závažných trestných činov, ako sú úplatkárstvo, korupcia, obmedzovanie ľudských práv. Tiež tu bol zavedený inštitút špeciálneho prokurátora, ktorý sa zaoberá organizovaným zločinom a úplatkárstvom a závažné kauzy smerujú práve do jeho rúk.

Žiaľ, musíme však skonštatovať, že inštitút „Agent provokátér“ na Slovensku nespĺnil požadované očakávania a preto sa dá predpokladať, že bude predmetom ďalších veľkých zmien.

Za úspešnosť boja proti korupcii je každopádne zodpovedný každý jednotlivec spoločnosti, ktorý svoj postoj k nej musí v správnom okamihu demonštrovať rezolútnym odmietnutím a oznámením akýchkoľvek náznakov korupčných aktivít a stálou intoleranciou ku korupcii.

Zodpovednosť za efektívne opatrenia na úseku boja proti korupcii nenesie jedna inštitúcia, či jeden úrad, keďže boj proti korupcii je zložitý proces založený na preventívnych, ako aj represívnych opatreniach, ktoré majú hlavne legislatívny a inštitucionálny charakter, avšak môžu mať aj inú podobu. Problematiku korupcie však treba riešiť komplexne na celospoločenskej úrovni. Nie je možné preferovať represívne opatrenia pred prevenčnými alebo naopak, pretože obe majú svoje miesto v efektívnom boji proti korupcii.

Moc a korupciu výstižne charakterizuje aj B. Sutor vo svojom diele Politická etika: „Moc korumpuje „...pre držiteľov mocenských pozícií moc predstavuje určité pokušenie udržať si ju. Určite nie nadarmo sa hovorí, že moc je droga. „Politici a politické strany musia myslieť na získanie a zabezpečenie moci. To však v sebe skrýva nebezpečenstvo, že urobia z prostriedku cieľ“ (Sutor, 1999, s. 68).

3. Vzťah medzi politikou a etikou

3.1 Súvislosť etiky s politikou

Na prvý pohľad sa zdá, že etika a politika sú tak rozdielne pojmy, ba priam až pojmy vylučujúce sa navzájom. Vychádzajúc napríklad z Webera, podľa ktorého sa úspešný politik musí pohybovať mimo etiky je obzvlášť ľahké nadobudnúť tento dojem. Je to však naozaj tak? Uzatvoriť tému tým, že politici sú nemorálni, klamú a rozvracajú etiku je ich prácou, by bolo obzvlášť jednoduché a nedôsledné nakoľko pozadie tohto vzťahu je oveľa komplexnejšie.

Jednoznačne však môžeme povedať, že politika a etika sú vedy veľmi úzko prepojené a nie je možné aby samostatne fungovali správne. Či už si to uvedomujeme alebo nie. Ak spojíme spolu pojmy etika a politika, dostaneme určitú zmes na prvý pohľad značne chaotickú, na druhej strane je do nej treba vnieť určitý systém, respektíve rád. O toto sa pokúšalo už mnoho filozofov, sociológov, ale aj politikov. Výsledkom je naša súčasná spoločnosť. Ešte na začiatku by sme však chceli zúžiť celkový záber len na európske princípy etiky, či politiky, nakoľko naše znalosti východných pomerov nie sú dostatočné.

Politika ako taká určite nevznikla za cieľom prekrúcania etiky a kontroly ostatných ľudí. Pôvod nájdeme ešte niekde v praveku, stačí sa preniesť do situácie, kedy vzniká politika a ako na to vplýva samotná etika. Tlupa praľudí je ohrozovaná predátormi, na čelo sa dostáva tlupa starších, ktorí kontrolujú lovcov, zberačov atď., nastáva prvotné rozdelenie spoločnosti. Prečo sú však ľudia spokojní s tým, že počúvajú rozkazy a dobrovoľne sa uspokojia s nižším miestom v tomto hypotetickom hierarchickom rebríčku? Dôvodom je do istej miery ich absencia zodpovednosti. Neschopnosť konať morálne, či nemorálne – zrieknutie sa zodpovednosti za vlastné činy. V takýchto situáciách rozhoduje určitý, je jedno akokoľvek primitívny, politický orgán. Ten v týchto prípadoch na seba prevezme etickú zodpovednosť a z individuálnej viny sa stáva vina kolektívna. Jedinci, ktorých sa táto vina dotýka sa tým cítia morálne čistejšími, keď rozhodnú v skupine, pretože skupinová vina ich odosobňuje od “ja”, vina je položená na plecia nejakému fiktívnemu kolektívnemu subjektu. V tomto vidíme prvočiatok a základné prepojenie etiky s politikou.

Samotné určenie hraníc etiky, respektíve morálky je veľmi zložité. Čo sa ešte považuje za etické a čo už nie? Kde je tá hranica?

Immanuel Kant nám predkladá úvahu, podľa ktorej sa morálka ľudským subjektom ako takým predkladá ako kategorický imperatív. A až z tohto imperatívu si každý odvodíme naše jednotlivé morálne, či etické povinnosti. Znovu je to veľmi nejednoznačné. Kant nás opätovne len utvrdzuje v tom, že jednoznačné a jednotné etické pravidlá je takmer nemožné presne definovať. Chová sa k etike rovnako ako napríklad k politike alebo psychológii, teda ako k subjektom jeho morálnej vedy a okrem iného zásadne oddeľuje morálku od náboženstva (citované podľa Valeš, 2004, s. 208 - 210).

Ďalším veľmi dôležitým aspektom je Platónov koncept ideálneho štátu, v ktorom predkladá úvahy o spravodlivosti, ako o najvyššej cnosti človeka. Je vždy automaticky niečo, čo je spravodlivé zároveň aj lepším? Podľa Platóna, respektíve jeho alter ega Sokrata v Republike je to tak. K tomuto zisteniu prichádza pomocou metafory, v ktorej opisuje dobré mesto, na dobrej zemi, plné cnostných bytostí. Lenže to, čo sa nás snaží Platón naučiť, je do istej miery možno až utopistickým. Sú dokonca isté pochybnosti o tom, či Platón vôbec myslel Republiku ako seriózne politickoetické dielo (citované podľa Valeš, 2004, s. 23 - 24).

V súvislosti s uvedenými úvahami môžeme v podstate prehlásiť, že spravodlivosť je lepšia ako nespravodlivosť. Dôležité je však podotknúť, že to podľa nás väčšinou nie je pravidlom. Už len samotný pojem spravodlivosti je takmer nemožné jednoznačne definovať. To, čo je spravodlivé pre jednu skupinu, môže byť zverstvom v očiach druhých. Aby sme použili nejaký konkrétny príklad, tak v súčasnej spoločnosti je to momentálne veľmi aktuálny rozpor Európskeho práva založeného na kresťanských hodnotách a práva Shariah. Ďalší problém spočíva v tom, že z histórie vieme, že na prvý pohľad nespravodlivé a kruté podmienky sa neskôr môžu (ale samozrejme nemusia) rozrásť do niečoho lepšieho a v konečnom dôsledku výhodnejšieho. Preto je podľa nás nemožné jednoznačne prehlásiť, že spravodlivá spoločnosť je vždy lepšia, ako tá nespravodlivá. Finálny výsledok a dopad na budúcnosť je takmer nemožné stopercentne korektne predvídať.

Aristoteles politikov prirovnáva k remeselníkom, čo nie je až tak úplne pravda. Politiku môžeme v podstate považovať za istý druh praktickej vedy. Na druhej strane remeselník svoje remeslo používa k dosiahnutiu určitej materiálnej veci. Remeslo – ako cesta, kdežto u politika môžeme skôr hovoriť o remesle ako o samotnom finálnom “produkte”. Pomocou tohto Aristotelovho tvrdenia sa dá nepriamo ukázať aj prepojenie politiky s etikou. (citované podľa Valeš, 2004, s. 29 - 30).

Podľa nášho názoru, remeselníkovi, ktorý sa snaží o vytvorenie niečoho hmatateľného (napríklad kováč kujúci meč) môže byť ukradnutá nejaká etika a do istej miery aj proces tvorby, to na čom naozaj záleží, to na čo je kladený najväčší dôraz, je finálny produkt. Politik, pre ktorého je celá cesta v podstate cieľom musí morálne zvážiť každý jeden krok, všetko by malo byť starostlivo naplánované. Cieľ je menej podstatným ako cesta. Etiku využíva metaforicky, ako určitý druh nikdy nekončiaceho rebríka, na konci ktorého však nečaká jednoznačné poznanie, ale len obyčajný koniec.

Politik ako osoba je obyčajný človek a ľudia sú ovplyvnitelní, teda majú sklony preberať názory druhých za svoje vlastné. Človek ako taký, je od prírody egoistický tvor. Inými slovami, ako zabrániť ľuďom v tom, že etiku ako takú si prispôbia, či prekrúčia k svojmu obrazu? Zvlášť sa to týka samotných politikov, ktorých moc je v mnohých prípadoch neprimeraná k ich postaveniu. Nie je nezvyčajnosťou, ak sa morálne čistý človek nechá zviest' mocou a nevedome alebo vedome si prispôsobí etiku k svojmu obrazu. V tejto súvislosti sa veľakrát tak môžeme stretnúť s človekom, ktorý si myslí, že koná v súlade s etickými pravidlami, ale opak je pravdou. Alebo s druhým extrémom, ktorý je pravdepodobnejší a to, že človek si vedome nechá zničiť jeho duchovné hodnoty, je si vedomý porušovania etických zásad, ale robí to tak povediac s radosťou, pretože sa cíti slobodnejším.

Môžeme v podstate tvrdiť, že etika ako taká, len umelo okliešťuje politika, spútava ho a bráni mu, aby naplno rozvinul svoj potenciál. Väčšina politikov si je tohto faktu evidentne vedomá a preto je ľudský faktor v politike na prvý pohľad obmedzený na minimum. Ak chce byť politik úspešný, a to by pre neho malo byť prvoradé, niekto kto predsa nemá podporu davu, je automaticky menej úspešným politikom ako ten, za ktorým stoja zástupy ľudí, musí využiť v mnohých prípadoch pretváрку a klam. Veľmi užitočnou zbraňou dobrého politika je aj nástroj charizmy, ktorý sa však istotne nachádza v morálne šedom území. Ovládanie druhých, aj keď akokoľvek nepriamo, nemôže byť podľa nášho názoru eticky čistou a morálnou vlastnosťou.

Etika a politika sú teda podľa nášho názoru jednoznačne prepletené a vždy prepletenými budú. Preto si myslíme, že dobrý politik nesmie jednať len v súlade s etickými zásadami. Dejiny svedčia o tom, že ľudstvo ako také je veľmi rado klamané a držané v nevedomosti. Na druhej strane však totálna absencia morálnych hraníc určite nie je riešením. Umenie politikárčenia ako takého, vidíme práve v správnom vybalancovaní etiky. Nájdenie tej pravej

a najvýhodnejšej strednej cesty je skutočnou vedou, preto je v našej spoločnosti tak málo skutočne dobrých a kvalitných politikov.

3.2 Politika a etika a jej význam v spoločnosti

Aktuálna verejná diskusia o vzťahu medzi politikou a morálkou sa rozpúta až vtedy, keď určité udalosti vyvolajú záujem médií a prostredníctvom nich oslovia celú verejnosť. Všeobecné sklamanie z politiky sa na spoločensťve prejavuje ako nechuť prijímať svoj podiel zodpovednosti za fungovanie spoločensťve ako celku, teda každý „dáva od toho ruky preč“. Politické konanie je však predovšetkým zamerané na spoločensťve ako také, na jeho spoločné dobro a blaho. Práve preto je však potrebné, aby bolo podrobené dôkladnej kontrole všetkých členov spoločnosti. Na tomto princípe by mala byť založená vo svojej podstate demokracia. Politiku by teda mali hodnotiť občania - voliči.

Za zakladateľa politického realizmu sa považuje Niccolo Machiavelli, ktorý odlišuje politiku od morálky a etiky. Podľa neho je to skôr sféra, kde rozhoduje moc a peniaze (citované podľa Valeš, 2004, s. 90). Vytvoril si tak neutrálny pohľad na politiku, ktorú však nemôžeme stotožňovať s konkrétnym vládcom tak, ako to robil on. Vládca síce môže politike vtlačiť svoje rysy, avšak vždy je ovplyvnený behom udalostí.

V tejto súvislosti aj Sartori vo svojom diele Teória demokracie uvádza, že aj „Stalin mal takú moc, že si mohol dovoliť takmer všetko, ale svojmu stotožňovaniu s komunizmom sa nemohol vyhnúť“ (Sartori, 1993, s. 42).

Výsledkom tejto determinácie je skutočnosť, že neexistuje z morálneho hľadiska iba dobrá alebo iba zlá politika. V každej politike sa spája idealizmus s realizmom. Ak prevládne akákoľvek zložka, ak príliš veľa idealizmu vylúči realizmus a naopak, potom je pravdepodobné, že politika zlyhá.

Aby politika nezlyhala, mala by v značnej miere podliehať etickým pravidlám, teda malo by existovať isté prepojenie medzi politikou a etikou. Na to, aby bola vláda – autorita so svojou politikou etická, musí byť legitímna. V staroveku moc a právo ňou disponovať, prechádzalo na panovníka priamo od Boha. Ak zjídeme ešte ďalej do histórie, samotný panovník bol Bohom a z jeho Božskej podstaty mu automaticky vyplývalo právo rozhodovať v mene všetkých svojich poddaných. Tieto koncepcie skončili so zánikom feudalizmu. V tomto období sa začala filozofia oveľa viac zaoberať človekom, jeho postavením a právami. Preto vznikli teórie, podľa ktorých moc a oprávnenie ju používať prechádza na vládcu alebo

vládnucu triedu priamo z ľudu – ľud je nositeľom moci. Z tejto koncepcie sa neupustilo až do dnešných čias a postavenie ľudí ako skupiny sa stále posilňovalo, oproti tomu na koho moc posunuli. Prečo okrem pojmu moc je dôležité doplniť aj oprávnenie na jej použitie? Moc, ktorá bola naozaj získaná z vôle ľudu je legitímna, čiže ľudmi dobrovoľne daná. Uzurpovaná moc, spravidla násilne vynútená a na základe násilia aj udržiavaná je nelegitímna.

Podľa R. Scrutona „ľudia totiž majú svoju vlastnú predstavu o legitimitate, vnímajú svet jej optikou, a to nakoniec rozhoduje, ako si v ňom budú počínať. Viera v legitimitu ako v hodnotu potrebnou a žiadúcou je dnes (rovnako ako včera) súčasťou všeobecného politického vedomia. Ak teda nemôžu ľudia rozpoznať v spoločnosti stelesnenú legitimitu, ak v nej vidia len establishment moci, nebudú sa cítiť šťastný“ (Scruton, 1993, s. 35).

Legitimita teda určitému poriadku, zákonu, zákazu, či príkazu prepožičiava autoritatívnu, respektíve záväznú povahu a tak premieňa moc na autoritu (Heywood, 2004, s. 232).

Ako uvádza C. Lord, „legitimita je sociálno-politologickým aspektom. V tomto ponímaní je prepožičiavaná politicko – inštitucionálnym komplexom. Základom takejto legitimity je súhlas“ (Lord, 1999, s. 185).

Aby politika mohla byť eticky záväzná, „musí zodpovedať nielen požiadavkám hladkého fungovania, ale aj cieľovému určeniu ľudskosti a spravodlivosti“ (Furger, 2003, s. 154).

3.2.1 Princípy, normy a zodpovednosť

Princípy nepredstavujú záväzné normy správania sa. Sú to len akési ukazovatele, majúky na ceste k cieľu. Normy sú konkrétnejšie ako princípy, lebo sa týkajú už konkrétnych oblastí spoločenského života. Nemáme však na mysli normy štátu. Ide skôr o bežne rešpektované pravidlá, ktoré sa v právnej praxi označujú aj ako dobré mravy. Ani takto zadané normy nám však nepovedia, čo presne máme urobiť v konkrétnej situácii. Práve z tohto dôvodu ich odlišujeme od zákonov, pretože ony sú už schopné poradiť, či nanútiť presné a konkrétne konanie. Normy sú premenlivé v čase. Nemôžeme povedať, že existujú normy, ktoré sú stále a historicky nemenné. Samozrejme existujú výnimky, ktoré potvrdzujú toto pravidlo. Už od dávnych čias bol život a súkromný majetok chránený spoločenskými normami a takéto pravidlá poznáme už od praveku. Množstvo noriem sa však zmenilo. Patriarchálne rodiny boli zväzované prísnejšími pravidlami ako dnešné moderné rodiny, ktoré

sú založené na rovnocennosti partnerov a na oveľa väčších právach detí. Odlišnosť od zákonov je aj v tom, že normy možno v niektorých závažných prípadoch porušiť. Vo všeobecnosti je zaužívaná už spomínaná norma, ktorá chráni ľudský život - „nezabiješ“. V prípade nutnej sebaobrany alebo v obrannej vojne sa nikto nepozastavuje a nepohoršuje nad smrťou nepriateľa. Preto záväznosť spoločenských noriem je do istej miery ohraničená. Chápeme to ako porušenie normy v záujme vyššieho dobra - ochrany života, obrany vlasti a podobne. Kam až však siaha vyššie dobro? Čo všetko je ešte možné urobiť, aké hranice je potrebné prekročiť v záujme vyššieho dobra? Z tohto dôvodu je teda možné porušovať spoločenské normy len do určitej miery. Hranicou ich porušovania je správanie, ktoré už nie je možné ospravedlniť ani potrebou vyššieho spoločného dobra. Príkladom pre toto správanie môže byť mučenie. Prečo sú však takéto činy v dnešnej dobe neprijateľné? Pár desaťročí, a ak nie desaťročí, tak určite storočí dozadu, bolo takéto správanie úplne bežné. Vojnovým zajatcom v Japonsku bolo úplne jasné, že ich budú mučiť, nehovoriac o indiánoch a iných primitívnych kmeňoch. A nebolo to považované za krutosť. Na druhej strane oveľa viac sa dbalo na vlastnosti ako česť, odvaha a úcta. Z tohto vyplýva, že morálne povedomie ľudí sa neustále vyvíja a všeobecný liberalistický trend smeruje k tomu, že od záujmov skupiny sa stále viac do popredia dostávajú záujmy jednotlivca. Koncepcia je však navrhnutá tak, aby záujmy (práva a povinnosti) jedinca nezasahovali do záujmov ostatných jedincov. To isté platí aj pre štát. Ani on totiž nemôže v neobmedzenej miere zasahovať do práv svojich občanov. To, že má určené hranice znamená, že môže postupovať len konkrétnym zákonným spôsobom. Samozrejme toto platí len prípade demokratických štátov.

Pod normou si môžeme predstaviť zákon alebo iné záväzné pravidlo. Pod zavinením rozumieme vnútorný vzťah osoby k činu. Spôsobilosť je však zaujímavý prvok, pretože ona vzniká niekde mimo nás. Nemáme teraz na mysli spôsobilosť v trestno-právnom, ani v občiansko-právnom zmysle. Uvažujeme o politickej spôsobilosti. Politicky spôsobilou osobou môže byť len človek, ktorý nadobudol politickú funkciu, z titulu ktorej môže rozhodovať a zaväzovať nielen seba, ale napríklad aj štát. Táto spôsobilosť nevyplýva z veku, respektíve nielen z veku. Takúto spôsobilosť môžeme nahradiť slovíčkom právomoc, ktorú na svojho zástupcu posunuli občania ako členovia spoločnosti. Tým, že naňho túto právomoc posunuli, zbavili sa zároveň zodpovednosti a aj tú presunuli naňho, čiže namiesto kolektívnej zodpovednosti sa vytvorila zodpovednosť jedinca. Toto nám poskytuje jednoduchý vzorec, podľa ktorého s mocou prichádza aj zodpovednosť a priamo úmerne k sebe sa potom obe zvyšujú. Týmto sa dostávame k zaujímavej otázke: „ak sme posunuli právomoc na jedného človeka, koho vôľu by mal plniť? Svoju vlastnú alebo našu?“

Osobne sme sa priklonili k názoru, že politik by mal presadzovať svoj názor. Naša ústava hovorí, že by sa mal rozhodovať na základe svojho vedomia a svedomia. Na druhej strane, zvolili ho predsa občania, tak prečo by teda nemal plniť ich vôľu? Do úvahy potom treba zobrať aj ďalší silný vplyv, a tým je stranícka disciplína. Politik je teda tiesnený z niekoľkých strán a musí si buď vybrať, alebo sklbiť všetky požiadavky tak, aby si neodporovali, čo je samozrejme často úloha „mission impossible“.

Politikov v našom prípade nominuje do funkcie politická strana, ktorej členmi sú. Preto politik by mal rozhodovať v súlade s politickým programom tejto politickej strany. Rozumný argument znie: „ale veď my nevolíme priamo svojich zástupcov, volíme predsa politické strany s ich volebnými programami.“ Lenže čo ak sa programy neplnia, čo ak sa plnia pomaly, čo ak sa plnia spôsobom, ktorý sa nám nepáči? Čo ak sme si to rozmysleli a chceme niečo iné? Vtedy sa natíska odpoveď: „čakať do ďalších volieb“. Tým, že sme sa zbavili zodpovednosti, sme sa vlastne pripravili aj o možnosť priamo ovplyvňovať veci a rozhodovať o nich. Na druhej strane sa však nemusíme napríklad každý týždeň schádzať a riadiť si to tu sami, a na druhej strane politici sú nám zodpovední za svoje činy. Treba si však uvedomiť, že aj voľba zástupcov je otázkou morálky, veď sa rozhodujeme na jej základe.

Zodpovednosť tak isto súvisí s morálkou, pretože ju vyvodzujeme na jej základe, preto je nesporne dôležité uznať aj vlastnú zodpovednosť za svoju voľbu, vedieť sa sebakriticky zhodnotiť a zo svojho nesprávneho výberu si do budúcnosti zobrať ponaučenie.

Na to, aby sme mohli vyvodiť zodpovednosť za spáchaný čin všeobecne, potrebujeme normu, ktorá bola porušená, spôsobilosť osoby, ktorá normu porušila, a zavinenie.

Žiaľ, je verejným tajomstvom, koľko je v politike korupcie. Aby však bola vyvodená zodpovednosť v konkrétnych prípadoch je potrebné vyvolať verejnú diskusiu o konkrétnom prešľape niektorého zo zainteresovaných. Politici ako samostatná skupina majú tendenciu chrániť svoje záujmy aj napriek straníckej rivalite. Je to totiž patová situácia, kde pravdepodobne každý na niekoho niečo vie. Preto ak chceme súdiť morálnosť politikov, tak potom z ich „súkromnopolitického priestupku“ sa musí stať „občianska otázka“. Vtedy má totiž celá verejnosť možnosť oboznámiť sa prostredníctvom médií so všetkými informáciami danej kauzy. Okrem toho, že prípad sa stane vecou verejnou, spoločnosť má záujem aj na vyvodení dôsledkov. Dokonca aj závažnosť daného trestného činu stráca zmysel, napríklad v prípade korupcie stačí, ak pôjde o smiešnu sumu. Politik, o ktorom sa to verejnosť otvorene dozvie, je znemožnený. Zásadným problémom je konkrétnosť. Pri celoplošnom skúmaní by sa pravdepodobne systém zrútil, pretože počet zostávajúcich politikov by bol taký nízky, že by nezvládli vládnutie a úlohy s tým spojené.

Ako uvádza B. Sutor „dôstojnosť ľudskej osoby si vyžaduje, aby každý mohol konať slobodne a na vlastnú zodpovednosť“ (Sutor, 1999, s. 31).

3.2.2 Princíp solidarity, spoločného dobra a subsidiarity

Moderná spoločnosť svoje správanie v podstate reguluje sama svojimi vlastnými nástrojmi, ako sú verejná mienka, dobré mravy a podobne. Kládne sa veľký dôraz na práva a povinnosti každého člena spoločnosti.

Podľa B. Sutora „má každý v občianskom živote možnosť uplatňovať svoje práva, plniť svoje povinnosti a družne spolupracovať s inými na nespočetných dielach, predovšetkým z vlastnej iniciatívy a z vlastného rozhodnutia, teda podľa svojho presvedčenia, úsudku a vedomia vlastnej zodpovednosti, a nie pod hrozbou trestov alebo zvlášť na vonkajší nátlak. Veď spoločnosť vybudovaná na násilí nemá v sebe nič ľudského: obmedzuje sa v nej osobná sloboda namiesto toho, aby sa vhodne napomáhal nehatený rozvoj a zdokonaľovanie ľudskej osobnosti“ (Sutor, 1999, s. 31).

Spoločnosť ako živý organizmus funguje podľa určitých princípov. F. Furger a B. Sutor zhodne vo svojich dielach popísali tri princípy fungovania spoločnosti, medzi ktoré patrí princíp solidarity, princíp spoločného dobra, a princíp subsidiarity (Sutor, 1999, s. 35).

Princíp solidarity znamená bytostný vzájomný vzťah ľudí navzájom k sebe a k spoločnosti a spoločnosti k jednotlivcom, ako jej členom. Ak máme rovnakú dôstojnosť, nemôže nám byť ľahostajný osud druhých ľudí.

Výstižne ho charakterizuje encyklika *Pacem in Terris*: „Ľudia sú od prirodzenosti spoločenské tvory, a preto majú nažívať spolu a hľadať vzájomné dobro. Dobro usporiadané ľudské spolužitie si teda vyžaduje, aby všetci navzájom uznávali a plnili svoje práva a povinnosti a zároveň, aby každý veľkodušne prispel svojím podielom k utváraniu takých prostredí, v ktorých by občianske práva a povinnosti boli čoraz dokonalejšie a užitočnejšie zaručené“ (Sutor, 1999, s. 35).

Princíp spoločného dobra je založený na idei, že na dosiahnutie vlastného osobného dobra potrebujeme ostatných ľudí. Spoločné dobro charakterizuje F. Furger ako „všeobecné dobro - ako spoločné, vždy optimálne dobro mnohých ľudí žijúcich vo vzájomnom prepojení pri utváraní svojho bytia a uspokojovania svojich potrieb je preto cieľom akejkoľvek formy spoločnosti, od rodiny až po štát, a dokonca ľudstva vôbec“ (Furger, 2003, s. 145).

Ľudská osoba je konečnou a najvyššou hodnotou podľa teórie, že mierou všetkých vecí je človek, „súčasne však je spoločenstvo nevyhnutným predpokladom osobného rozvoja človeka a zásada osoby tak volá po zásade všeobecného dobra“ (Furger, 2003, s. 145).

Princíp subsidiarity je politický princíp, podľa ktorého sa má politické rozhodovanie posunúť čo najbližšie k občanom, teda vo všeobecne vzaté „prenášanie rozhodovania z centra na nižšie úrovne“ (Heywood, 2004, s. 171). Podstatou tohto princípu je, že je nevyhnutný pre určenie postavenia a vymedzenia právomocí jednotlivým inštitúciám, či členom spoločnosti.

B. Sutor v tejto súvislosti uvádza, že „prirodzenou náplňou akéhokoľvek zásahu samej spoločnosti je totiž pomôcť výpomocným spôsobom článkom spoločného organizmu, a nie zničiť ich a pohltiť“ (Sutor, 1999, s. 41). Zaujímavá je aj myšlienka F. Furgera, že „všade tam, kde jednotlivec alebo menšia skupina môže spôsobom uspokojujúcim všetkých zabezpečiť všeobecné dobro, nemá a nesmie zasahovať vyššia inštancia“ (Furger, 2003, s. 146).

Princíp subsidiarity je v niektorých demokratických krajinách zakotvený v ústave a od Maastrichtskej zmluvy z roku 1993 je tiež pevnou súčasťou Európskeho spoločenstva.

3.2.3 Otázka všeobecného dobra

Na to, aby sa etické pravidlá dokázali naplno presadiť v politike ako takej, je potrebné, aby v spoločnosti boli jednoznačne zadané určité normy.

Ako uvádza B. Sutor, „politická etika sa predovšetkým dožaduje dobrých zákonov a inštitúcií na usporiadanie spolužitia, ktoré sú potrebné práve preto, lebo sa v ňom prejavuje nedostatok morálky. Politická etika je teda aj etikou inštitúcií a mravných zásad, avšak jej ťažiskom je prvá položka“ (Sutor, 1999, s. 48).

Politika sa spája so zájmami väčšej skupiny osôb, avšak nemôžeme zabudnúť, že aj keď je človek spoločenský tvor, má aj svoj individuálny rozmer. Preto je naozaj dôležitá aj kvalita mravnosti každého jednotlivca v spoločnosti. Súhrn týchto individuálnych mravností nám dáva celkový obraz o morálke celej spoločnosti. A preto ak majú inštitúcie plniť svoj zmysel, je nevyhnutná určitá výška morálnych kvalít občanov a politikov.

Politika teda znamená „rozumnú snahu o spoločné dobro“ (Sutor, 1999, s. 48). Tento názor sa však nemusí zhodovať s názorom liberálov, ktorí skôr usilujú o čo najväčšiu mieru slobody. Ak chceme teda od politiky a politikov žiadať, aby dosiahli všeobecné dobro, je dôležité vymedziť rozdiel medzi tým čo do oblasti rozhodovania politiky spadá a čo už je

súkromnou záležitosťou každého jedinca. Treba tieto dva záujmy skĺbiť dokopy tak, aby sa vzájomne dopĺňovali namiesto toho, aby si navzájom odporovali.

Podľa filozofie E. Kanta tzv. „zásada osoby“ má byť východiskovým bodom ku každej sociálnej etike. Na druhej strane osobný rozvoj človeka je však nemožný bez života v spoločnosti, ktoré je pre tento rozvoj nevyhnutným predpokladom, a tak zásada osoby volá po „zásade všeobecného dobra“ (Furger, 2003, s. 145). Čo spadá pod pojem všeobecného dobra tak, aby to nezasahovalo do individuálnych práv? Čo si vyžaduje všeobecné, spoločné blaho a to nielen vo všeobecnosti, ale v každom konkrétnom prípade? Kto a ako má organizovať a vytvárať inštitúcie, určovať im pravidlá, rozhodovať o ich obsadení a právomoci. Všeobecné dobro teda nie je objektívny stav, ktorý má trvať raz a navždy. Chápeme ho ako optimálnu súčasnú situáciu spoločného spolužitia. Nemyslí sa tým však len spolužitie ľudí vo vnútri štátu, ale aj medzi štátmi navzájom. Ide o rovnovážny stav, ktorý si vyžaduje neustále politické konanie. Je preto možný taký etický štát, ktorého významná menšina je morálne pevná a aktívna, čím sa zároveň stáva spravodlivou a hodnou nasledovania. Takáto menšina bude tiež riešiť problémy harmónie. Spravodlivý jedinec v tomto štáte, vďaka svojim mravným voľbám založeným na patričnej rozvážnosti, v sebe potlačil a utišil svoje divoké pohnútky svojej nižšej prirodzenosti, a tak dospel k značnému stupňu jednoty so sebou samým. Popri tom zároveň sleduje, že sa ubera k spoločnému strediu, ku ktorému smerujú aj iní, ktorým sa rovnako podarilo premôcť samých seba. Štát, ktorému vládnu ľudia, ktorí sa stali spravodlivými, bude štátom spravodlivým a aj on sa bude venovať svojim záležitostiam. Do záležitostí iných štátov nebude zasahovať z komerčných, idealistických, či iných podobných dôvodov, ale tak, že im bude dobrým príkladom. Takýto štát potom bude mať nádej, že nájde základňu pre porozumenie s ktorýmkoľvek iným štátom, ktorý má rovnako etickú vládu (Babbitt, 2003, s. 233).

Štát ako najrozšírenejšia forma spoločnosti má stále základný cieľ všeobecné dobro a tomuto sa musia podriaďovať aj všetky subsystemy spoločnosti a štátu. Všeobecné dobro môžeme definovať aj ako súhrn všetkého toho, čo potrebujú ľudia pre spokojný život, pre plné rozvinutie svojej osoby. Sociálna politika to musí podporovať. Niektorí autori hovoria, že je to súhrn podmienok – sociálnych, ekonomických a politických – spravodlivý právny poriadok, školstvo, fungujúce zdravotníctvo, zdravé životné prostredie atď., ktoré ľudia potrebujú, aby mohli realizovať svoje vlastné dobro. Je však dôležité brať do úvahy, že zaistenie sociálnych cieľov so sebou nutne prináša obmedzenie individuálnej slobody – ako cenu, ktorú má jednotlivec „zaplatiť“ za svoju bezpečnosť, pretože slobodu je možné zaistiť

len istým obmedzením. A tak práve moderný sociálny štát obmedzuje individuálny priestor slobody viac, ako sa vo všeobecnosti predpokladá. Jedná sa hlavne o obmedzujúce povinnosti, ako napríklad vynútené prehliadky vyučujúcich osôb, o všeobecnú školskú povinnosť, o sanitárne policajné prehliadky mŕtvol, povinné očkovanie atď., ktoré sa na základe uznania všeobecného dobra – napríklad k zaisteniu zdravia národa alebo stavu vzdelania – prijímajú ako samozrejmé. Toto spoločenské prijatie ale ešte neznamená, že by takéto obmedzenia osobných slobôd boli tiež eticky oprávnené. Kde nie sú prijaté – z pohodlnosti alebo bez donútenia, tam sú i rozporuplné, a musíme sa nimi zaoberať podľa zásady: „len toľko obmedzení, koľko je nutné, a toľko slobody, koľko je možno“ (Furger, 2003, s. 1). V niektorých životných oblastiach, akými sú napríklad vzdelanie, doprava alebo informácie, sa začína štát v prospech vytýčeného všeobecného dobra zaujímať o ich správu a postupne plnenie tohto dobra úplne preberá pod svoju kompetenciu. S tým však samozrejme musí stanoviť aj nutné obmedzenia. Túto voľbu všeobecného dobra treba podmieniť zásadou subsidiarity, a preto nie je vždy a všade rovnaká. Napriek tomu sa dajú pre štátne pôsobenie prioritne, ako zvlášť dôležité, vymedziť tieto oblasti: zaistenie sociálnej spravodlivosti, hospodárskeho poriadku medzinárodných vzťahov a zodpovednosti, zabezpečenie mieru, zaistenie právnej ochrany, ekologickej rovnováhy a vzdelania.

3.3 Etika presvedčenia a etika zodpovednosti v politike

Max Weber rozlišuje vo svojom diele *Politika ako povolanie* medzi etikou presvedčenia a etikou zodpovednosti a porovnáva absolútnu (t. j. univerzálnu) etiku s etikou presvedčenia. Pre neho absolútna etika je neprijateľnou, pretože túto „stratégiu“ by museli dodržiavať úplne všetci, bez akýchkoľvek výnimiek, čo by sa určite skôr vplyvným ľuďom nemuselo páčiť. Jednou najväčšou hrozbou je, že keď by sa jedni, „neveriaci“, mohli na úkor druhých obohacovať a preto je veľmi dôležité, aby ju dodržiovali buď všetci, alebo nikto, v tom je práve zmysel absolútnej etiky. Keď by sa niekde uplatnila funkčná absolútna etika, bez akýchkoľvek úľav, tak by na takomto mieste neexistovali vládca, chudobní a zrobení ľudia. Je to síce nádherná idea o perfektnom živote, ale v dnešnej, ale tiež aj v skoršej a budúcej dobe, je úplne nerealizovateľná. My všetci by sme sa museli všetkého vzdať v prospech všetkých, ale niečo takého tu už bolo, a myslíme si, že všetci vieme, ako to dopadlo. V každej dobe budú ľudia, ktorí budú myslieť len na seba, ale my im to nemôžeme zazlievať, veď

jeden zo základných pudov je práve pud sebazáchovy. Je pravda, že se nejedná priamo o životne dôležité veci, ale keď už bol človek vychovaný v spoločnosti, kde hlavnú úlohu hrá hmotný majetok, teda nemôžeme chcieť, aby sa takýto človek všetkých svojich návykov zbavil. Absolútna etika by sa mohla uchytiť len v tom prípade, keď by „staré ľudstvo“ vymrelo a nové bolo vychované na nových, humánnejších princípoch. Ten, kto by ich k tomu vychovával by nemohol byť človek, pretože práve človeku je vlastné robiť chyby a výnimky. Tiež by nemohlo takéto ľudstvo vzniknúť, keď by bolo čohokoľvek nedostatok. Každý človek je iný, niekto s väčšími, iný s menšími schopnosťami, rozdielnymi potrebami, motívmi atď.

Ako etické presvedčenie berie Max Weber napríklad vieru v Boha, alebo v čokoľvek iného, čo ovplyvňuje naše rozhodovanie. Naše prípadné neúspechy, nechápe človek ako vlastný neúspech, ale ako vôľu, práve niečoho dogmatického, dôsledkom hlúposti ľudí. Oproti tomu človek vyznávajúci etiku zodpovednosti práve počíta s nedostatkami ľudí, ich hlúposťou, sebeckosťou atď., a preto nemá dôvod počítať s ich dobrotou, či solidaritou. Všetko ale závisí na hodnotách a normách, ktoré jedinec alebo spoločnosť uznáva. Hlavný cieľ jedinca je uspokojenie ako potrieb (materiálnych alebo duchovných) skupiny, tak hlavne aj potrieb vlastných. Takýto jedinec si je plne vedomý následkov, ktoré môžu byť reakciou na jeho počínanie, a to ako tých, ktoré môže chápať ako kladné, tak aj záporné. Nepotrebuje prenášať následky svojho počínania na ostatných, je si plne vedomý, že vznikli práve jeho pričinením. Eticky zodpovedný človek sa cíti byť zodpovedný len za svoje vlastné presvedčenie, a jeho stále udržovanie (napríklad neustály, nepotlačiteľný protest proti krivde). Uprednostňovanie etických cieľov v politike môže byť nebezpečné, pretože prostriedky k dosiahnutiu cieľa môžu byť tak nevýhodné, že kompenzujú klad chceného cieľa. Celý proces, či cesta môže byť v nedokončenom štádiu ukončený a tak všetky zatiaľ dosiahnuté medziciele sú stratené. Prostriedky môžu byť volené tak neprimerane, že môže dôjsť k porušovaniu základných ľudských práv a slobôd, v demokracii môže dôjsť k utlačovaniu a zavražďovaniu. Ľudia navonok budú prejavovať súhlas, ale v ich vnútri bude zakotvený vzdor a jedného dňa tento vzdor vystúpi na povrch. Pokiaľ by nebol pohľad všetkých ľudí na svet etický, nie je možné praktikovať etickú politiku, pretože skôr, či neskôr narazí na odpor. Problém kompromisu medzi etikou a politikou je námetom i súčasných úvah. Rovnováha, respektíve kompromis v myslení každého jednotlivca je chápaný rozdielne, v závislosti na vzdelaní, prijatej stupnici hodnôt, príslušnosti k sociálnej skupine, motivácie, atď. (Weber, 1990, s. 25 - 67).

Preto by sme v tejto súvislosti chceli povedať, že čo osobnosť, to rozdielny názor, rozdielne hodnotenie situácie a tak i rozdielne rozhodnutie. V niektorých prípadoch prevážia aspekty etické, inokedy aspekty politické. A s istotou však môžeme povedať, že s takýmto

rozhodnutím časť súhlasí a časť nesúhlasí. To je jeden z hlavolamov, ktorým sa zaoberajú politici, keď hovoria o únosnosti politického rozhodnutia. Pojistkou proti zlým rozhodnutiam sú v demokracii voľby. Vládnuca strana (koalícia) je vždy v nevýhode, pretože opozícia môže argumentovať ďaleko jednoduchšie etickými princípmi, zatiaľ čo vláda je nútená jednať racionálne a niekedy i nepopulárne. Je preto dôležité, aby fungovali demokratické princípy, pretože, keď po uchopení moci (napr. voľbami) znemožní vládnuca skupina budúce slobodné voľby - vystriedanie opozície, vzniká spôsob totalitnej vlády s deformáciami politických i etických princíпов. Zo vzdialenejšej a menej vzdialenej minulosti k tomu došlo napríklad v Taliansku, v Rusku, respektíve v Sovietskom zväze a v Nemecku. Charakteristickým rysom týchto politických systémov bola priorita moci, bez ohľadu na etické princípy, avšak verbálne proklamované. Náš subjektívny názor je, že politika sa má zaoberať takými vecami, ktoré by ľuďom priniesli úžitok. V politike sa majú voliť také prostriedky k dosiahnutiu cieľa, aby cieľ kompenzoval ich nevýhody. Politika musí byť dostatočne silná, aby dokázala obhájiť ako ciele svojho snaženia, tak aj prostriedky k ich dosiahnutiu. Nie je bezpodmienečne nutné, aby bola politika pekná, ale aby bola ľuďom prospešná a efektívna (Weber, 1998, s. 346).

3.4 Etické kódexy

Kódexy etiky sa stali dôležitými dokumentami ako vo verejnej, tak i v súkromnej sfére. Vo všeobecnosti prevláda názor, že vo verejnej správe a to ako v štátnej správe, tak i v územnej samospráve, vznikali kódexy etiky alebo kódexy správania úradníkov ako odpoveď na vzrastajúce požiadavky verejnosti pre väčšiu zodpovednosť, integritu, etických štandardoch a porozumenia verejných úradníkov pre požiadavky občanov. V niektorých prípadoch majú kódexy povahu právnej normy, v niektorých nemajú. Ak je kódex etiky právnu normou, jeho eventuálna zmena, či doplnenie je obtiažnejšie, ale jeho ustanovenia sú jednoduchšie vynutiteľné. Ak nemá kódex povahu právnej normy, potom správanie verejného úradníka, ktorý nie je v súlade s jeho ustanoveniami, nie je síce právne sankcionovateľné, ale je zverejniteľné a potrebné zmeny v kódexe sú jednoduchšie a rýchlejšie (Leštinská, Vidláková, 2006, s. 13).

Keď sa pozrieme do histórie, vidíme, že etické kódexy nie sú vecou posledného storočia. Medzi prvé etické kódexy môžeme zaradiť Hippokratovu prísahu (autorom tohto kódexu etických zásad lekárstva je grécky lekár a filozof Hippokrates), ktorá mala zásadný

význam pri tvorbe etických a morálnych noriem v oblasti poskytovania zdravotníckej starostlivosti. Tiež na „Božie desatoro“ môžeme pozerat' ako na spísaný etický kódex slušného správania, ktorý rešpektuje väčšina ľudí na svete.

Etické kódexy môžu mať rôznu podobu, i keď ide o ich rozsah. V niektorých štátoch sú etické kódexy všeobecnejšie, zahŕňajú všeobecné hodnoty a kritériá a platí pre všetkých pracovníkov verejnej správy. V iných štátoch sú zasa vydávané špeciálne etické kódexy pre jednotlivé orgány verejnej správy, a tieto majú podrobnejšiu úpravu, ktorá v sebe zahŕňa konkrétne problémy a potreby konkrétnej inštitúcie. Kódexy etiky vo všeobecnej podobe môžu napríklad obsahovať minimálne štandardy správania týkajúce sa otázok ako sú: prijímanie darov a iných pôžitkov, ako odmien, platieb, pohostenia, využívanie verejných informácií, užívanie služobného majetku, práca mimo verejnú službu, účasť na politickej práci, a konflikt záujmov (Pomahač R., Vidláková O., 2002, s. 143 - 144).

Na prelome osemdesiatich a deväťdesiatich rokov 20. storočia sa viedli v podnikateľskej oblasti diskusie o podstate a význame etických kódexov. Etické kódexy, ako je známe zo súčasnosti, sa najskôr rozšírili v anglosaských krajinách v podnikateľskej sfére. Mnohé organizácie zverejnili svoje etické kódexy ako slobodnú vôľu zaradiť sa medzi tie organizácie, ktoré okrem právnych noriem rešpektujú aj etické normy v postupoch navonok, i vo vnútri organizácie.

V poslednej dobe väčšina slovenských verejných inštitúcií prijala etické kódexy, ktorými sa riadia pri výkone svojej činnosti. Vyplýva to z nutnosti vnútorne usporiadať procesy, ktoré tvoria súbor práv a povinností, cieľov a hodnotení a ktoré sa stávajú stále komplexnejšie. Pri procese vytvárania etického kódexu sa môže organizácia zamyslieť nad tým, kde vidí svoje slabosti, aké má hodnoty, princípy, ako sa javí kultúra úradu a podobne, a vykonať vlastnú sebareflexiu. Etický kódex je väčšinou zameraný na dve oblasti vzťahov, a to vonkajšie vzťahy k verejnosti a vzťahy vo vnútri organizácie. Ustanovenia etických kódexov slúžia k presadzovaniu etického správania a pomáha tak zlepšovať celkové prostredie v rámci verejnej správy. Je tiež nástrojom, ktorý významne zabraňuje vzniku korupčného správania a stretu záujmov.

Ku kódexom etiky pristupujú aj mnohé medzinárodné organizácie. Významným príkladom je etický kódex European Code of Good Administrative Behavior, prijatý 6. septembra 2001 Európskym parlamentom, ktorým sa majú riadiť všetky inštitúcie a orgány

Európskej únie, ich administratíva a úradníci vo svojich vzťahoch s verejnosťou. Kódex bol vypracovaný úradom Európskeho ombudsmana (Pomahač, Vidláková, 2002, s.143 - 144). V súčasnej dobe nie sú etické požiadavky pre výkon verejnej správy v Slovenskej republike ošetrované žiadnym právnym predpisom. Ako snahu o priblíženie sa ekonomickým, politickým a právnym štandardom krajín Európskej únie s kvalitnou verejnou správou, schválilo uznesenie vlády Slovenskej republiky etický kódex zamestnanca štátnej a verejnej správy. Tento kódex je príkladom všeobecnej právnej normy, vymenúva len zásady správania zamestnancov verejnej správy a ostatných predstaviteľov verejnej správy voči občanom i voči sebe a vyznačuje druhy neetického správania. Tieto „pravidlá“ považuje vláda i za účinný nástroj v boji proti korupcii.

Myslíme si, že hlavným cieľom, prečo vláda prijala tieto „kódexy“, bola snaha o vylepšenie „obrazu“ celej štátnej a verejnej správy v očiach verejnosti. Ako slabinu etických kódexov však vidíme v skutočnosti, že ich akceptácia je len dobrovoľná. Táto skutočnosť nám na jednej strane ukazuje, že osoby, ktoré prijímajú kódex o svojej vlastnej vôli, nám tým dávajú najavo, že sú rozhodnutí svoju prácu vykonávať zodpovedne a svedomite v súlade s verejnými pravidlami. To sú ale väčšinou práve zamestnanci, ktorí tak pracovali i pred prijatím etických kódexov. A na druhej strane stojí ich slobodná vôľa daná do súvislosti s nezáväznosťami a nevyhnutnosťami etických kódexov, ktoré sa nestali súčasťou nášho právneho systému a nemôžu byť teda vynutiteľné. Tu ale cítiť „akýsi“ alibizmus.

Etickým kódexom, ktorý rozpracováva podrobnejšie etické správanie úradníkov verejnej správy, je napríklad Etický kódex správania verejného úradníka, prijatý Výborom ministrov Rady Európy v roku 2002 alebo už vyššie uvedený kódex prijatý Európskym parlamentom. Tieto kódexy kladú predovšetkým dôraz na zásady zákonnosti, činnosti úradníkov, na čestné, nestranné a efektívne jednanie, ochotu a slušnosť.

3.4.1 Medzinárodné organizácie a etika

Od polovice deväťdesiatich rokov 20. storočia je venovaná značná pozornosť problematike etiky vo verejnej správe v rozvinutých demokratických štátoch. Etikou sa začínajú zaoberať významné svetové organizácie, ako je napríklad Organizácia pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj, Organizácia spojených národov, Európska únia a iné. Slovenská republika sa stala členom Organizácie pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj v roku

1995 ako prvá z postkomunistických krajín. Organizácia pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj skoro po našom vstupe začala projekt o etike, pretože vo výbore PUMA/OECD bolo zistené, že dôvera občanov vo vládu a verejnú správu členských štátov klesá, a preto v Organizácii pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj začala byť venovaná pozornosť iným než len ekonomickým hodnotám. Na začiatku bola identifikovaná tzv. etická infraštruktúra, t.j. inštitúcie, nástroje, systémy. V priebehu projektu bolo zistené, že existujú dva základné princípy, ktorými sa členské štáty snažia zdokonaľiť etické správanie verejných zamestnancov. Prvý prístup tzv. compliance-based ethics management sa orientuje na prísnom dodržiavaní správnych procedúr, kontrolných mechanizmov a detailných pravidiel, ktorá jasne stanoví, čomu sa má zamestnanec verejnej správy vyhnúť, čo má robiť a ako. Druhý prístup tzv. integrity-based ethics management, je založený na aspiráciách a spolieha sa na motiváciu. Je orientovaný viac na podnecovanie dobrého správania úradníkov, než na trestaniach ich chýb a nedostatkov (Leštinská, Vidláková, 2006, s. 16).

Rada Organizácie pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj na základe výsledkov prijala Doporučenie pre členské štáty o zdokonalení etického správania v štátnej a vo verejnej správe. Toto doporučenie obsahuje dvanásť nasledovných princíпов riadenia etiky:

1. Etické štandardy pre verejnú správu musia byť jasné.
2. Etické štandardy musia byť zakotvené v práve.
3. Verejní úradníci musia mať k dispozícii etické vedenie.
4. Verejní úradníci musia poznať svoje práva a povinnosti, najmä keď sú obvinení z nesprávneho postupu.
5. Politická angažovanosť v prospech etiky musí posilovať etické správanie verejných úradníkov.
6. Rozhodovací proces musí byť transparentný a otvorený kontrole.
7. Musia byť jasné pravidlá pre interakciu medzi verejným a súkromným sektorom.
8. Vedúci pracovníci musia podporovať etické správanie a sami byť jeho príkladom.
9. Politika riadenia, postupy a praxe musia podporovať etické správanie.
10. Podmienky verejnej služby a riadenia ľudských zdrojov musia podporovať etické správanie.
11. Verejná správa musí disponovať adekvátnymi mechanizmami zodpovednosti.
12. Musia existovať vhodné postupy a sankcie za nesprávne správanie (Leštinská, Vidláková, 2006, s. 17).

Uvedené princípy mali členské štáty aplikovať k zlepšeniu etiky v štátnej a vo verejnej správe. Spätnou väzbou mali byť informácie od všetkých členských štátov, ako sa s týmito princípmi vysporiadali.

Podľa nášho názoru, pokiaľ sa všetky uvedené princípy budú dodržiavať a aplikovať do praxe, môžeme v značnej miere predpokladať, že skutočne dôjde k zlepšeniu etiky v štátnej a vo verejnej správe, a teda aj v politike.

Z pilotného prieskumu, ktorého sa zúčastnilo 15 vybraných krajín sa v závere potvrdilo, že najväčšie problémy etiky a korupcie vo verejnej správe nastávajú v prípade priameho kontaktu súkromného sektoru a verejného sektoru, preto sa javí nutné zvýšiť kontrolu nad rozširovaním partnerstva. Potrebné je tiež zlepšiť vzdelávanie a školenia úradníkov o etike.

Výsledkom projektu o etike je rozsiahla štúdia Organizácie pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj, *Trust in Government – Ethics Measures in OECD countries*, publikovaná v roku 2000. Táto štúdia potvrdzuje, že základnou podmienkou dôveryhodnosti vlády a dobrého vládnutia je integrita verejnej služby, t.j. charakter a bezúhonnosť ako verejných úradníkov, tak aj politikov. V záveru štúdia je zdôraznená nutnosť, aby vlády zviditeľnili svoje pravidelné správy a stanovenia štandardov, lebo len tak je možné získať späť dôveru verejnosti vo verejnej inštitúcii (Leštinská, Vidláková, 2006, s. 17).

3.4.2 Vymedzenie etického kódexu

Etický kódex sa prijíma formou internej smernice. To však neznamená, že by nemal byť verejne prístupný. Naopak, zverejnením etického kódexu systém deklaruje svoju vôľu podriaďovať sa vo všetkých svojich činnostiach etickým princípom. Etický kódex stanoví cieľe, ktoré systém sleduje, postupy, ktoré vedú k naplneniu týchto cieľov, a hodnoty, ktorých sa systém pri naplňaní týchto cieľov drží.

Kódex je vytvorený na základe spoločného konsenzu všetkých prvkov systému. To znamená, že by sa do jeho vytvárania mali zapojiť všetky zložky systému. Konečná podoba etického kódexu by tak mala byť prijatá systémom ako celkom.

3.4.3 Funkcie etického kódexu

V ponímaní štátnej a verejnej správy je jednou z hlavných funkcií etických kódexov „zušľachtovanie prostredia“ štátnej a verejnej správy. Etické kódexy by mali byť založené na hodnotách, ale v praxi sa skôr stretávame s dôrazom na pravidlách, respektíve popisom jednotlivých procesov. Etický kódex by v žiadnom prípade nemal nahrádzať interné poriadky organizácie, či už pracovné, organizačné a iné. Je skôr poňatý ako doplnkový prvok systému. Typickým príkladom uplatnenia etického kódexu v praxi môže byť napríklad situácia, kedy dôjde v štátnej a verejnej správe pri plánovaní verejnej investície k neetickému správaniu v procese zadávania, či vyhodnocovania verejnej zákazky. To má následne vplyv nielen na ďalšie plánovacie procesy úradu, ale aj na jeho dobré meno, dôveryhodnosť úradu v očiach verejnosti a podobne (bez ohľadu na to, že nebol porušený zákon).

Etické kódexy sú teda nástroje, ktoré pôsobia preventívne v boji proti korupcii. Prispievajú k tvorbe takého prostredia, ktoré zabraňuje vzniku korupčného správania a stretom záujmov. Aby kódex plnil tieto funkcie, musí byť platný pre celý systém, teda pre všetky jeho súčasti, inak stratí svoj zmysel vytvoriť jednotné etické prostredie (Kolektív autorov Transparency International, 2005, s.120).

3.4.4 Prínos etických kódexov

Existuje niekoľko dôvodov, prečo je užitočné mať etický kódex a prečo ho dodržiavať. Aby bol etický kódex pre určitú organizáciu prínosný, poskytuje zamestnancom tak vedenie, ako aj vodítko umožňujúce dodržiavať a upevňovať kultúru organizácie a odrážajúce hodnoty organizáciou uznávané; obmedzuje subjektivitu a nekonzistentnosť v rozhodovaní, pričom definuje postupy vo všetkých možných oblastiach vo vzťahu k rôznym participačným skupinám; značne zlepšuje obraz organizácie v očiach verejnosti, pričom demonštruje vôľu a snahu organizácie jednať v súlade s všeobecne platnými normami a dobrými mravmi; zvyšuje loajalitu zamestnancov a hrdosť na to, kde sú zamestnaní; napomáha vytvárať priaznivé pracovné prostredie; napomáha dobrej a otvorenej komunikácii; je nástrojom účinného riadenia a dosahovania vysokého štandardu vo všetkých procesoch; zabraňuje nadriadeným, aby od podriadených vyžadovali nesprávne jednanie; zlepšuje výkonnosť organizácie; je katalyzátorom pozitívnych zmien; a uľahčuje jednanie so zainteresovanými skupinami (Kolektív autorov Transparency International, 2005, s. 120).

3.4.5 Kritika etických kódexov

Aj pri aplikácii etických kódexov do praxe platí, že majú svojich priaznivcov i odporcov. Od doby svojho vzniku sú podrobované kritike. Ani v odbornej literatúre neexistuje jednotný názor na kódexy etiky a ich význam pre prax vo verejnej správe. Niektorí autori majú k etickým kódexom negatívny názor a tvrdia, že etické správanie vôbec nepodporujú. Medzi nedostatky etických kódexov patria hlavne ich neúčinnosť, slabá vymáhateľnosť a tiež to, že sú poňaté príliš všeobecne. Tu platí priama úmera medzi tým, koľko sa venuje času a pozornosti tvorbe etického kódexu a tým, ako potom bude daný etický kódex kvalitný.

Nemôžeme tiež očakávať, že po dokončení etického kódexu a jeho zavedenia do organizácie bude ihneď viditeľná zmena. Lebo medzi zavedením etického kódexu do organizácie a jeho akceptovaním zo strany zamestnancov, ktorí ho prijímajú ako základný hodnotový dokument organizácie, je veľmi dlhý časový úsek.

Musíme si teda uvedomiť, že pokiaľ každý z nás nezačne najskôr sám od seba, tak nás žiadne etické kódexy „nespasia“. Pokiaľ sa má naša spoločnosť - a z nej sme vlastne vybrali zamestnancov štátnej a verejnej správy - naučiť etike a etickému správaniu, je treba začať už pri výchove detí. Pretože základy morálky, slušného správania, vnímania dobra a zla nám predávajú rodičia, učitelia na všetkých stupňoch vzdelávania a v neposlednom rade práve spoločnosť, ktorá nás obklopuje a formuje. Pokiaľ sme svedkami neetického správania, ktoré tolerujeme, tak nám etické kódexy naozaj nepomôžu.

3.4.6 Etický kódex politika

Pri vymedzení základnej štruktúry kódexu politika sme sa nechali inšpirovať viacerými zdrojmi a materiálmi, ktoré na túto tému boli vytvorené a sú štandardom fungovania profesných organizácií, súkromných firiem, verejných spoločností a inštitúcií a stále častejšie sa o nich hovorí tiež v súvislosti s výkonom funkcií v najvyšších zákonodárnych orgánoch. Chceli by sme preto veriť, že nová vláda Slovenskej republiky bude iniciovať a vyžadovať od politikov etické správanie v politike, a že etika v politike bude opäť oživená s ohľadom na stále veľmi slabú a skôr klesajúcu úroveň dôvery občanov v politiku a politikov, živenú

niektorými politickými a korupčnými škandálmi, ktoré v poslednom (najmä v predvolebnom) období vyšli na povrch a zaoberajú sa nimi už aj orgány činné v trestnom konaní.

Naplnenie etického kódexu politika vidíme okrem iného v nesebeckosti, napríklad vystupovať výlučne v prospech verejného záujmu, a nie v prospech seba alebo priateľov, v bezúhonnosti, napríklad finančnej a inej, ktorá by mohla ovplyvniť jeho činnosť, v objektivite, napríklad v adekvátnom posudzovaní vzhľadom na podstatu veci, v zodpovednosti za svoju činnosť voči verejnosti, v otvorenosti pri všetkých aktivitách, a v čestnosti, napríklad v povinnosti deklarovat' svoje majetky a záujmy vzťahujúce sa na oficiálne povinnosti.

Zároveň však znovu poukazujeme na skutočnosť, že nie sme naivní, aby sme verili, že len kódexom sa problémy dôvery občanov vyriešia a že sa celková politická klíma v našej krajine zlepší. Ide nám o to, aspoň sa v miere možnej zasadiť o nastavenie akýchsi štandardov správania politika, ktorých by si tento bol vedomý už v momente svojho rozhodovania zasadnúť do poslaneckej lavice, či vstúpiť do politiky všeobecne, na akejkoľvek úrovni. Kódex politika by mal mať tiež svoj informačný charakter s ohľadom na občanov, ktorí by mohli porovnávať a vyjadrovať svoje názory ku konkrétnym prístupom a jednaniam politikov s ohľadom na predsavzatia, ktoré urobili a k nim by ich kódex politika nabádal. „Záväznosť“ kódexu politika si predstavujeme nielen v rovine právnej, pretože taký kódex nemôže suplovať zákon a už existujúce zákonné normy a úpravy, ale ako partnerskú dohodu medzi politikmi a občanmi, ich miera plnenia sa odráža v celkovej politickej klíme v krajine. Zároveň nabáda občanov k aktivizácii svojich záujmov o veci verejné súvisiace s informovanosťou o správaniach a jednaniach politikov. V súvislosti s uvedenými skutočnosťami by sme navrhli v prvej fázi, aby miera záväznosti kódexu, prípadne témy s ním súvisiace, boli predmetom verejnej diskusie medzi občanmi a politikmi.

Pri zostavovaní kódexu politika bolo potrebné riadiť sa vzťahom práva, morálky a etiky v politike. I keď právo vnímame ako zvláštnu formu sociálnej kontroly (čo je a nie je dovolené). Na základe doterajších pokusov o úpravy a nastavenia pravidiel správania a jednania v oblasti politiky znovu pripomíname, že neašpirujeme na vytvorenie kódexu na báze právnej záväznej normy. Napriek tomu vidíme vzájomný vzťah a vplyv práva a morálky. Etiku chápeme v tomto systéme ako vedu zaoberajúcu sa motiváciou správania ľudí v morálne závažných situáciách. Od etiky ale odlišujeme „mravnosť“, kde sa podľa nás viac premietajú pocity (napríklad slasť, strasť a podobne). Kódex je podľa nás návodom i

výrazom vyspelosti človeka a jeho schopností odlíšiť „správne“ od „nesprávneho“ a na základe tohto poznania konať. V jazyku politiky ako systém pravidiel pre verejnú službu konanú v záujme väčšiny občanov.

Zároveň by taký kódex mohol poslúžiť ako svojho druhu forma „spoločenskej zmluvy“ medzi občanmi a politikmi, kde by sa zlučovalo právo s tým, čo je dovolené a je prospešné, a spravodlivosť a užitočnosť nestáli oddelene.

Záver

Na jednoduchú otázku, či je v súčasnej dobe vôbec možná etika v politike, sa neponúka žiadna jednoznačná odpoveď. Ak by mal byť život naozaj taký transparentný, akou by bola bývala politika, ak by sa v nej realizovali princípy etiky, všetky vzťahy v spoločnosti by boli až príliš harmonické a vopred jasne určené. Život nás však každodenne presvedča o tom, že realita je v dnešnej dobe úplne iná.

Podľa základných pravidiel politiky by každej politickej moci malo ísť najmä o šťastie a blaho občanov. V tejto súvislosti sa štát chápe ako jeden z mála možných spoločenstiev, ktoré v ideálnom prípade produkujú dobro pre občanov, vytvárajú v spoločnosti morálne schopnú atmosféru a vplývajú na celkové nálady panujúce v štáte.

Každý jedinec, ktorému je daná možnosť podieľať sa na výkone moci v štáte, by si mal uvedomovať svoju vlastnú zodpovednosť sám pred sebou i pred ľuďmi, ako zosobnením svojho vlastného svedomia.

Viacerí politickí analytici tvrdia, že politika a morálka sú dve navzájom nezlučiteľné veci, ktoré pri sebe nevydržia dlho existovať. Tvrdia, že po istom čase prichádza čosi ako profesionálna deformácia a rezignácia na vlastné politické ideály, ktoré sú ťažko presaditeľné v rámci veľkých politických celkov združujúcich rôznorodosť politických názorov. Na druhej strane ale existujú humanistické teórie, ktoré ani v priebehu niekoľkých storočí nestratili svoje veľké idealistické očakávania voči politike a práve tie jej dnes dávajú podobu ľudskosti a prístupnosti bežným masám.

V súčasnej dobe sa politika chápe ako činnosť spojená s každodennými dilemami, mnohými vážnymi rozhodnutiami, ktoré veľakrát deformujú tak obyvateľstvo, ako aj samotného politika. U politika sa preto predpokladá jeho vlastný hodnotovo-mravný systém, pričom sa rozoznávajú dva druhy politikov, a to tí, ktorí žijú pre politiku (myslia na záujmy štátu a vďaka nim spoločnosť prosperuje) a tí, ktorí žijú z politiky (negatívnejšia stránka, meniac sa na zárobkovú činnosť). Obe uvedené formy sa pokladajú za rovnako legitímne.

V politike by sa mala tiež aplikovať aj tzv. etika presvedčenia a etika zodpovednosti v politike, ktorej obhajcom je Max Weber, a ktorá politikom odporúča uvažovať nielen o cieľoch, ale aj o následkoch svojich činov. Ak chce byť politik dobrým politikom, mal by mať mimoriadne vodcovské schopnosti, charizmu, temperament, vášeň a cit pre úsudok, ktoré mu pomôžu rozvinúť jeho vlastný osobnostný potenciál a predovšetkým profesionalitu, ktoré by nemali fungovať na úkor mravnosti.

Odpoveď na otázku, či je možná etika v politike teda znie: áno, je možná, ak sú v nej ľudia schopní odolávať politickým tlakom a záujmom a i napriek všetkým týmto okolnostiam sú ochotní zotrvať na pôvodných presvedčeniach a názoroch.

Našou primárnou snahou bolo naznačiť možnosť uplatnenia etiky v politike, v čom podľa nášho názoru spočíva kľúčový prínos tejto práce z nášho vlastného uhlu pohľadu.

Zoznam použitej literatúry:

1. Knihy / Monografie

ADAMOVÁ, K. – KRÍŽIKOVSKÝ, L. 1997. *Politologie*. Praha: CODEX Bohemia, 1997. 381 s. ISBN 80-85963-22-1.

ARISTOTELES, 1988. *Politika*. Bratislava: Pravda, 1988. 311 s.

BABBIT, I. 2003. *Demokracie a vůdcovství*. Praha: Občanský institut, 2003. 297 s. ISBN 80-8622-807X.

DOLISTA, J. 2006. *Etika zaměstnance veřejné správy*. České Budejovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. 122 s. ISBN 80-86708-20-9.

FURGER, F. 2003. *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*. Praha: Academia, 2003. 197 s. ISBN 80-200-1061-0.

HEYWOOD, A. 2004. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 482 s. ISBN 80-8643-295-5.

KEJZEROV, N.M. 1975. *Moc a autorita*. Praha: Orbis, 1975. 232 s.

KRSKOVÁ, A. – JANOŠÍKOVÁ, E. – VACULÍKOVÁ, N. 1998. *Základy teórie štátu*. Bratislava: Akadémia PZ, 1998. 85 s. ISBN 80-8054-071-3.

LEŠTINSKÁ, V. – VIDLÁKOVÁ, O. 2006. *Personalistika ve veřejné správě*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 177 s. ISBN 80-210-3948-1.

LORD, C. 1999. *Politika*. Praha: Karolinum, 1999. 186 s. ISBN 80-7184-744-5.

MATOUŠEK, S. a kolektív. 1995. *Základy štátneho a policajného mechanizmu*. Bratislava: Akadémia PZ, 1995. 222 s. ISBN 80-88751-24-1.

OTTOVÁ, E. 2005. *Teória práva*. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2005. 226 s. ISBN 80-7160-200-0.

POMAHAČ, R. – VIDLÁKOVÁ, O. 2002. *Veřejná správa*. Praha: 2002. 292 s. ISBN 80-7179-7480.

PRUSÁK, J. 1992. *Vybrané kapitoly z modernej teórie štátu a práva*. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1992. 188 s. ISBN 80-2230-3445.

SARTORI, G. 1993. *Teória demokracie*. Bratislava: Archa, 1993. 512 s. ISBN 80-7115-049-5.

SCRUTON, R. 1993. *Smysl konzervativizmu*. Praha: Tors, 1993. 293 s. ISBN 80-8563-9106.

SHAPIRO, I. 2003. *Morální základy politiky*. Praha: Karolinum, 2003. 240 s. ISBN 80-246-0716-6.

SUTOR, B. 1996. *Politická etika*. Praha: Oikoymenh, 1996. 391 s. ISBN 80-8600-517-8.

SUTOR, B. 1999. *Politická etika*. Trnava: Dobrá kniha, 1999. 388 s. ISBN 80-7141-222-8.

VALEŠ, L. 2004. *Dějiny politických teorií*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. 240 s. ISBN 80-86898-00-8.

WEBER, M. 1990. *Politika ako povolanie*. Bratislava: Spektrum, 1990. 77 s. ISBN 80-2180-055-0.

WEBER, M. 1998. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh, 1998. 354 s. ISBN 80-8600-548-8.

ZELENÁK, Š. 1998. *Vybrané kapitoly z politológie*. Bratislava: Akadémia PZ, 1998. 95 s. ISBN 80-8254-056-X.

2. Články z periodika

BÁRÁNY, E. 1993. O moci. In *Právny obzor*. Bratislava, 1993, roč. 76, č. 1, s. 26-44.

BÁRÁNY, E. 1995. Zabudnutý predpoklad právneho štátu. In *Právny obzor*. Bratislava, 1995, roč. 78, č. 5, s. 364-365.

BÁRÁNY, E. 1996. Moc a právo I. In *Právny obzor*. Bratislava, 1996, roč. 79, č. 1, s. 35-43.

GERLOCH, A. 1995. Mocenská omezení v právním státě a mocenská zajištění právního státu. In *Právny obzor*. Praha, 1995, roč. 78, č. 5, s. 370-377.

OROSZ, L. 1995. Princíp del'by moci v ústavnom systéme Slovenskej republiky. In *Právny obzor*, 1995, roč. 78, č. 5, s. 391-392.

3. Články zo zborníka

BERŽI, L. 1997. Náčrt koncepcie systému kontroly polície občianskou verejnosťou, In *Policajná teória a prax V*. Bratislava: Akadémia PZ, 1997. roč. V., č. 1, s. 34-37.

DANICS, Š. 1996. Politická moc a policie, In *Bezpečnostní teorie a praxe, Sborník PA ČR*. Praha: Policejní akademie ČR, 1996. s. 65-68.

PIEPER, J. 1966. O spravdnosti. In *Edice Studium*. Rím P.U.G., 1966. zväzok 6, 87 s.

4. Elektronický článok

Kolektív autorov Transparency International. 2005. *Korupce a protikorupční politika ve veřejném sektoru*. Dostupná na www: <http://www.transparency.cz/pdf/skripta.pdf>, 2005.

5. Normy

Zákon SNR č. 460/1992 Zb.: 1992: Ústava SR.

Zákon NR SR č. 300/2005 Z.z.: 2005 Trestný zákon.